

Ce e „Tribuna“ zilelor noastre?

de

Octavian Goga.

Răspuns la broșura „Mangra, Tisza și
Tribuna“.

ARAD, 1911.

TRIBUNA INSTITUT TIPOGRAFIC, NICHIN ȘI CONS.

429-[Nr. 968/76]

1976-1977

859.0
665

2708650

Ce e „Tribuna“ zilelor noastre?

de
Octavian Goga.

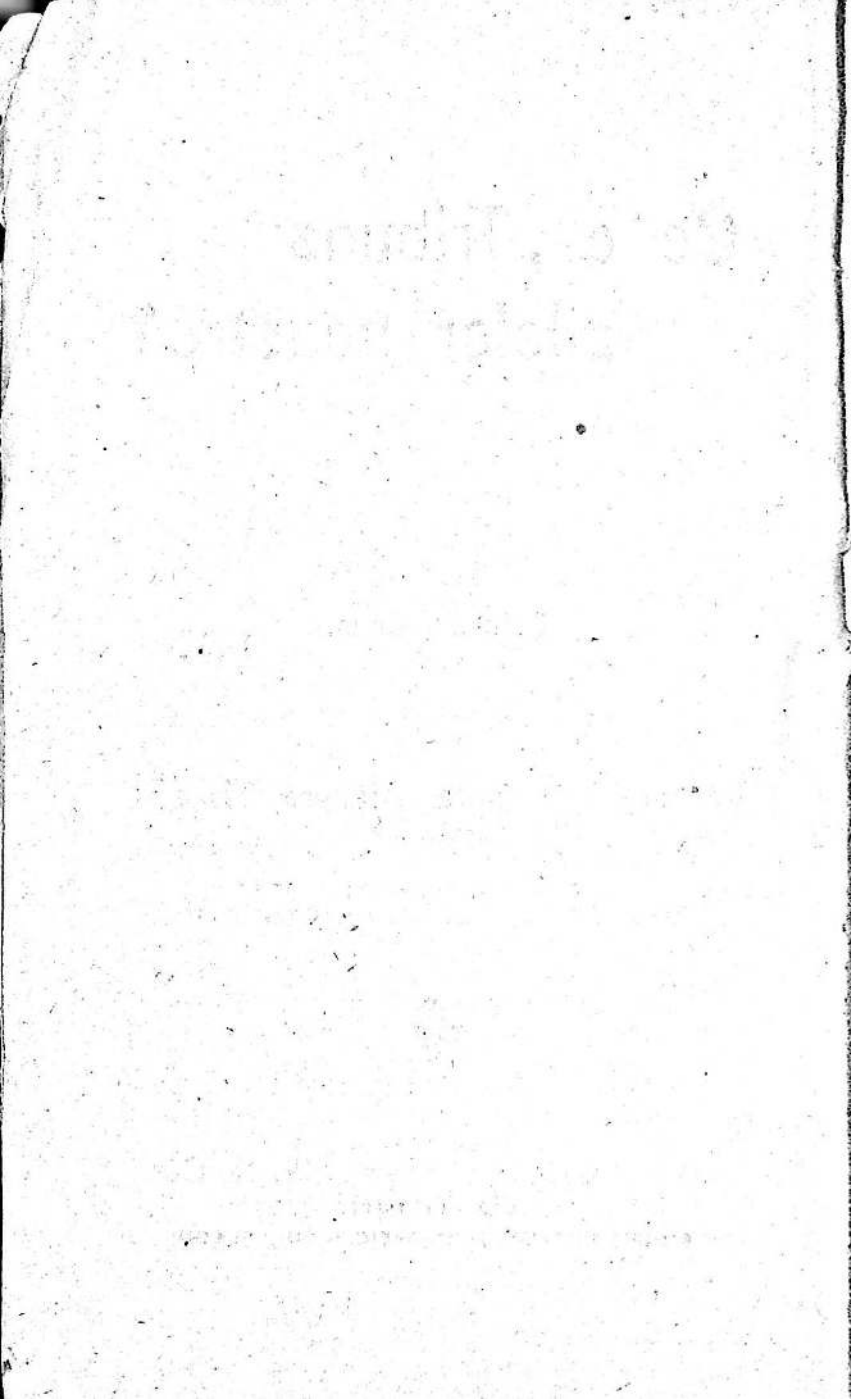
Răspuns la broșura „Mangra, Tisza și
Tribuna“.

Nu se imprimată
acasă.

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ
ARAD
ARAD, 1911.

TRIBUNA INSTITUT TIPOGRAFIC, NICHIN ȘI CONS.

I.

Noua hartă și urzitorii ei.

Iată-ne, iubite cetitor, din nou în fața steagului roșu! Puținele zile de pace au trecut și acum harta trebuie să isbucnească iarăși în cetele noastre, cu mai multă patimă și cu mai multă îndărătnicie. N'au tras în cumpănă, se vede, dorințele unor suflete ce se ceriau după o atmosferă mai senină, în care întrecerile muncii să înlocuiască chiotul injuriilor sterpe, n'a fost apreciată nici modesta noastră invocare a „păcii lui Dumnezeu“... Nu! Potrivnicii acestei gazete s'au înșiruit din nou în linie de bătaie, și-au împărțit rolurile și cartușele și iată-i dând un proaspăt asalt strașnic înotriva redutei sfidătoare..

Va să zică, ploaia de funingine a reînceput. Iarăș coboară umbre negre în jur de noi, iar ne năpădesc bănuiele întunecate. Se pun din nou în circulație lozincele mari, cari asurzesc urechea de-aproapelui și zăpăcesc lumea... — „*Tradarea*“ — „*infama tradare*“ bate iarăș la poartă și îngrozește văzduhul cu pocnetele ei goale... Și-acum nu mai e vorba de articole răslețe de gazetă în cari se turna pe neresuflete paraponul cutărui om necăjit. O, atunci erau vremuri ușoare și cât se poate de suportabile. Acum am intrat însă într'o fază mai grea și mai îngrijitoare. Acum vin cărțile la rând.

Distinsul meu amic, Alexandru Vaida, a făcut laudabilul început. Cufundat într'o tăcere

laborioasă de câteva luni, a pregătit un op voluminos, o adevărată monografie a multelor bănuieli zadarnice, cari până mai deunăzi au fost aruncate în vânt. E o carte mare această operă pragmatică, investită cu titlul pe cât de sugestiv, pe atât de înfrăițit cu realitatea: „*Tisza, Mangra și Tribuna*.” Mai are și avantajul de a ni-se prezenta cu o împărțire adevărat arhitecturală a materiei, cu o serie de capitole ale căror nume strălucesc de substantive alese pe podobie și de adânci citații din „Faust”.

Prețioasa carte nu e nici chiar scumpă: o coroană pentru cei din regatul sfântului Ștefan și un franc cincizeci pentru cetitorul din Țara românească. Când te gândești că poeziile lui Eminescu sânt cincizeci de bani mai scumpe, abia atunci înțelegi ieftinătatea derizorie a acestei opere. Și dacă vine vorba de valoare, abia atunci o poți cumpăni, când îți dai seama că, până când autorul satirei III în treizeci de ani abia a putut să pătrundă pe masa cetitorilor, admirabila carte dela Brașov în două săptămâni s'a răspândit în zeci de mii de exemplare, pe tot cuprinsul pământului românesc dela Micălaca până în stepele Dobrogei... Trebuie să spunem însă, că în această luminoasă acțiune de propagandă, meritul nu revine atât domnului Vaida, cât altor factori, cari poartă la inimă destinele strănepoților lui Traian. Dânșii, în frunte cu inimosul și obiectivul organ autorizat al comitetului național, s'au îngrijit de răspândirea opului prin toate cătunele. Muncă și zel și bani au răsărit, ca din pământ, în fața fericitului eveniment literar. Preoții și învățătorii și văduvele lor de pretutindeni, au primit gratuit cartea cu învă-

litoare roșii care astăzi e discutată, e sorbită în toate slovele ei și săvârșește negreșit regenerarea conștiințelor și înseninarea sufletelor obidite. — Pare că văd, cinstiți cărturari dela sate, cum dvoastră, cari veniți în fruntea țăranilor cu frunză de stejar în pălărie, cari vă pierdeți congrua și suferiți cu răbdare de mucenici insultele jandarmilor, pare că vă văd acum cum stați de edificați pe urma minunatelor cetanii, cum vi-s'au umezit ochelarii de lacrima emoției curate, cum vă îmbrățișați uniți și neuniți, pătrunși de fiorul buneii înțelegeri, binecuvântându-vă mai marii: armonia frunțașilor noștri e pavăza puterii noastre, pilda lor trebuie s'o urmăm, dacă vrem să ducem nația la liman...

*

Noi, acest mănunchiu de ostași fără aspirații la fotoliile din „statul major“, noi ce să facem acum când ploaia de săgeți înveninate cade asupra noastră? Ce să facem când steagul alb pe care l-am ridicat a fost stropit de noroi și vorbele noastre potolite de pace au primit răspuns o cascadă de bolovani? Fi-rește că trebuie să ne apărăm. Așa cum putem, înfruntând cu pornire dârză loviturile cari vor să ne desființeze. Poate că vom fi distruși și nici praf nu se va alege de capul nostru. Dar, înainte de-a ne cufunda în primitoarea obscuritate, ne vom spovedi încalte, vom spune ce avem pe inimă...

Vor curge dar iarăși râuri de cerneală, se vor inventa epitete noi, vor răsuna și inevitabilele injurii, așa cum e legea din bătrâni în retorica discuțiilor noastre publicistice. Toate aceste și câte vor urma de-acum înainte, vă rugăm, iubiți cetitori, să nu le încrestați la răbojul greșelilor noastre, ci să le primiți ca un

dar, ca o răsplată a jertfelor și suferințelor noastre, pe care vi le hărăzește mult lăudata înțelepciune a unor fruntași cu mai multe cuprinsuri decât noi, — bieți drumeți pe-o cale, unde cresc multe flori, dar puțin mălai, — și să le mulțumiți lor, că v'am dat din nou prilejul să asistați la spectacolul care v'a făcut bucuria o iarnă întreagă. Lor să le mulțumiți, fiindcă dânșii au crezut din bun senin, că e sosită vremea să ne certăm din nou, dânșii au pus piciorul în prag aruncându-vă laconicul „ori-ori” și dânșii au pornit această nouă cruciată ignobilă împotriva ziarului „Tribuna”, acoperit astăzi de insultele lor în toate tiparele cis și transcarpatine. Dar să le mulțumiți !

*

Pare-că te văd, cucernic preot dela poala muntilor, cum stai cu privirea nedumerită și resemnată în fața acestor vești, cum se urzește gândul tău drept și de omenie : — Bine, de astea avem noi lipsă acum ? Acum, când ni-se prăpădesc școlile, când tânjim cu sufletul rănit de dezastrele înfringerii politice, care ne-a încercat cu alegerile din urmă, *acum* găesc oamenii din fruntea trebilor noastre, că nu sânt trebuințe mai mari de împlinit, decât să ne răscolească mânia împotriva unei gazete din care eu zilnic culeg însuflețirea în viforul atâtor ispite și vrășmași?..

Și gândul se duce tot mai departe cumpănind rostul lucrurilor : laca, tot cetim zi de zi de programul partidului național, de problema votului universal, de sutele școlilor populare ce ni-s'au închis și câte alte lucruri cari ne dau de gândit... S'a găsit până astăzi vreunul măcar între oamenii politici, pentru cari am bătut atâtea drumuri ca să-i vedem în

parlament, s'a găsit să ne trimită vre-o căr-
țuție de lămurire și îndrumare? A venit co-
mitetul național, ori vre-un deputat, să ia con-
deiul în mână să facă o broșură de propa-
gandă de zece pagini, în care să ni-se explice
programul trământărilor noastre politice, să
ne desvălească avantajile votului universal
de care ne poticnim în cuvântări spuse pe re-
pezeală la tribuna răbdurie a unei adunări de
țărani, ori să facă un apel în care să ne vor-
bească de primejdia legii lui Apponyi? Ori
că au venit să dea în vileag pricinile căderii
noastre din anul trecut, să ne arete mișelia
potrivnicilor, să sbiciuiască păcatele noastre și
să trezească încredere în sufletele chinuite de
îndoială? Nu. Pentru astea n'ați avut nici con-
dee nici vreme, nici bani, ilustritățile voastre.
Dar, ca să inundați lumea cu o carte unde
pretindeți desființarea unui organ de publici-
citate, care după o luptă cumplită de cinci-
sprezece ani și-a asigurat cât de cât existența,
pentru a atâta până la paroxism ura între oa-
menii de-un sânge și a-i împărți în tabere;
pentru a ne zăpăci pe noi popii și dascălii
dela sate, cari ne facem educația politică și
culturală din coloanele numitei gazete și nu
găsim în ea decât îndemnuri cinstitute, pentru
asta aveți toate mijloacele, cari se revarsă cu
o abundență prodigioasă de nespus?... Nu
știu prin ce văzduhuri înalte o fi plutind ju-
decata d-voastră, ilustrilor șefi și subșefi, în
fața cărora îmi scot pălăria, dar mintea mea
proastă, crescută în povața molitfelnicului, îmi
spune că e jalnică și că e grozav de putredă
Danemarca asta a noastră...

Și așa se urzește înainte tortul gândurilor
tale triste, drept credincios oștean fără nume

al luptelor noastre, care poate nu ești în drept să-i ceri lui Dumnezeu o soartă mai bună, dar ai o cumplită dreptate să preținzi pe seama ta o mai cuminte oblăduire din partea conducătorilor tăi.

*

Celce scrie aceste rânduri a fost onorat de d. Alexandru Vaida în broșura amintită cu o scrisoare deschisă, care implică oare cum un răspuns și-o justificare. Cu toate elogiile însă, pe cât de măgulitoare pe atât de nemeritate, ale acestei scrisori amicale, cu toată cinstea incontestabilă ce-ți aduce o discuție ziaristică cu un bărbat de bun nume, totuși scriitorul acestor șire amare, s'ar simți îndemnat de astă dată să nu mai spue nici un cuvânt, oricât s'ar socoti de nedreptățit, sau jignit în credințele lui... Ar tăcea, fiindcă e pe deplin pătruns de ideea, că împăcarea ce ți-o poate da curățenia conștiinței tale e suprema mângâiere de care nu se lipește noroiul deaproapelui și ar tăcea, fiindcă n'a simțit nici odată nevoia de a produce certificate, pentru a-și demonstra cinstea de bun Român... Ar mai tăcea și dintr'un sentiment de nemărginită silă, care se naște totdeauna în fața micilor uri nesăbuite, ar tăcea și din plictiseala pe care ți-o aduce repetarea la infinit a unei arii imposibile, ar tăcea și din pricina orizonturilor coborâte ale acestui soi de întreceri cari nasc înjurături și batjocuri ieftine... Sunt atâtea și atâtea motive...

Dar aici nu e vorba de vredniciile sau pozițiile unei persoane, care poate fi sacrificată de dragul păcii în țară. Aici e vorba de o serie de greșeli regretabile, cari caută a da o îndrumare nepotrivită spiritului public la

noi, cari trebuiesc deci combătute, pentru a salva principiile pe cari le socotim utile în frământarea noastră. Și mai ales e vorba de apărarea unei instituțiuni, împotriva căreia s'a pornit *pe nedrept* o campanie de distrugere și care e menită să rămâie un puternic mijloc de propagandă politică și culturală a aspirațiilor noastre naționale.

Aceste considerații sunt destul de puternice, pentru-ca cineva, punând la o parte orice rezerve de condescendență, să ia în mână condeiul și să dea frâu liber gândurilor cari îl preocupă, călăuzit de ideea, că adevărurile pe cari le spune pot restatornici încâtva echilibrul unei situații. Acest gând este cu mult mai ademenitor, decât să poată fi biruit de micile desavantajii pe cari ți-le așează în perspectivă o asemenea pășire, sau de marile injurături cari au să te acopere drept răsplată.

În cele următoare, deci, se va încerca zăgrăvirea unei schițe, în care, cu risicul de a se repeta unele lucruri, se va lămuri adevărul tendințelor cari au călăuzit ziarul „Tribuna“ în timpul mai nou și temeinicia insulțelor ce i-se aruncă. Nu vom da în aceste coloane un duel cu toate paginile broșurii dela Brașov, fiindcă întru cât se poate ne ferim de supliciu pedepselor nemeritate, dar îi vom pune la cântar tezele fundamentale și le vom analiza, făcând să iasă astfel la iveală mai lămurit credințele noastre.

Rezultatul acestei discuții va fi deci accentuarea răspicată a următorului adevăr care s'a impus de mult: „*ziarul „Tribuna“ este și astăzi ca și în trecutul apropiat, când și-a câștigat simpatia obștei românești, un organ de publicitate, care în cadrele principiilor*

fundamentale ale partidului național, reprezintă linia de intransigență față cu dușmanii noștri și spiritul critic în judecarea chestiunilor noastre interne.

II.

Adevărații „proprietari” ai ziarului „Tribuna”.

Cum trece vremea și cum schimbă cărările judecării omenești!... Îți mai aduci aminte, iubite cetitor? Nu va fi nici chiar un an și jumătate, decând s'au sfințit casele ziarului „Tribuna”. Ce mai veselie, ce mai praznic s'a fost ținut la „*această înălțătoare serbare a întregii prese române*”, cum a numit dl Mihali, președintele clubului nostru parlamentar, acest prilej de consolidare a ziarului „Tribuna”. Cum străluceau de bucurie fețele veselilor convivi la banchetul dela „Crucea Albă”, cum se ciocneau păharele și cum se înfrăteau sufletele, ca pe urma izbândirii unui gând bun. O, neuitate clipe de dulce frățietate!

Mi-s'a săpat adânc în memorie și parcă-l văd și acum grandiosul tablou al dragostei fratere. Cât de alinător curgea fraza măiastră a oratoriei domnului Goldiș și cum tresăreau sufletele de emoție curată, când dl Iuliu Maniu ne vorbea de „*lacrimile de suferință ale poporului nostru, pe cari e clădit palatul „Tribunii.”*” Intr'un avânt de lirism înduioșător, înmuindu-se în lacrimi, baritonul tremurat al p ărintelui Lucaciu, simpaticul nostru luptător a ridicat toastul său pentru domnul Oncu, pe care l-a sărutat frățește, numindu-l o „*pildă de virtute națională*”, în vreme ce glasul tunător al d-lui Ștefan C. Pop împlătea diti-

rambi despre „*această zi istorică*.” În atmosfera încărcată de înfrățire edificatoare s'au cețit telegramele venite din „cele patru unghiuri”. Din multele urări, pe cari le recetesc acum și cari ar trebui retipărite aici, ca tot atâtea dovezi prin cari se ilustrează consecvența de-a-proapelui, îmi iau voie a reproduce una dintre cele mai actuale, telegrama domnului Alexandru Vaida-Voevod. Iată-o :

— «*Apărind dreptatea, mărturisind adevărul, combătând minciuna și susținând cu orice jertfe libertatea cuvântului, urmeze-și vechiul sbor cu nou avânt «Tribuna».*

Și-acum să curmăm aceste înduioșătoare aduceri aminte și să privim în față realitatea prezentului.

N'a trecut nici un an dela această agapă, la care ne-am stricat stomacul de laudele ne-săbuite, și domnii mai sus citați împreună cu alții îngropându-și prieteșugul din motive pe cari nu le cunoaștem și cari nu interesează, au început să se hărțuiască între dânșii și în loc să se mai sărute frățește ca odinioară, au început să-și arunce tot soiul de epitete mai mult sau mai puțin colorate. Astăzi am ajuns acolo, că cel ce era tămâiat înainte cu un an ca drept „pildă de virtute națională” e prezentat, de către aceiași oameni, ca un individ caraghios, care în viața lui întreagă n'a făcut nici o ispravă. Drept rezultat al acestei batrahomiomahii a fost caterisită și „Tribuna”, care de atunci încoace n'a făcut altceva, decât și-a urmat „*vechiul zbor cu nou avânt*” continuând exact programul, pe care i l'a formulat atât de bine în cuvintele rapsodice de

mai sus distinsul meu amic, Alexandru Vaida, care astăzi, răpit de acelaș val, scoate cărți împotriva ei, scriind următoarele la p. 94 a opului dela Brașov: »*Tribuna*« a priceput să joace dela întemeierea ei până astăzi cu o extraordinară dibăcie rolul echivoc de-a slăbi, sub masca naționalismului radical, forța de acțiune a partidului național român«. Cum vedeți, de sus până jos o adorabilă linie de consecvență în apreciere, care nu mai trebuie comentată, ci admirată.

În fața acestei situații i-se impune oricărui analist nepreocupat întrebarea crudă și răspicată: Domnii mei, iluștrii noștri fruntași preaiubiți! Să nu vă supărați, dar trebuie să vă cerem un sacrificiu, pentru orientarea noastră a celor lipsiți de „experiența politică“. Binevoii a ne lămuri, când ați spus adevărul? Ați vorbit rupt-ales atunci, când după vre-o cincisprezece ani de „cooperare“, v'ați îmbrățișat la banchetul din Arad, ori cuvântați din adâncurile inimii astăzi, când în loc de bezele, vă trimiteți batjocuri și injurii? Lămurindu-ne, ne-ați face un bun serviciu, nouă cari am putea fi ispitiți să vă urmăm astăzi și cari, împăcându-vă Dvoastră din nou, am rămânea buzați în fața unei efusiuni proaspete de amor frățesc... Cu deosebire am putea cere această lămurire dlui Vaida, care înainte cu vre-o opt luni dela batjocorirea „Tribunii“ a fost încă colaboratorul acestui ziar, care „dela întemeiere, a slăbit forța de acțiune a partidului național-român“.

— Bine, bine, — răspundeți d-voastră, cu un fin suris diplomatic, care e apanajul născut al tuturor bărbaților de stat, — scumpii noștri „poeti politici lirico-oțeliți“ și alți autori

de „frazе sforăitoare“, dar noi abia acum după cincisprezece ani petrecuți în dulce tovărășie, abia acum ne-am convins de infamia celor dela „Tribuna“. Vremea asta noi n'am văzut și n'am auzit. Cu toț tactul care ne caracterizează și cu toată privirea ascuțită, pe care a-ți avut de-atâtea ori prilejul s'o admirați în luptele noastre cu Ungurii, iată, noi zecimi de ani am fost muștruluiți după plac și abia acum la bătrânețe a ieșit cuiul din sac, pe care vrem să vi-l arătăm și vouă naivilor musageți!

Se înțelege, că în fața acestui minunat aparat de logică, noi „sforăim“ nițel, dar pe urmă ne reculegem și răspundem în chipul următor: — Totdeauna v'am știut cât se poate de tari în silogisme, măriți frunțași, dar, să ne iertați, noi nu putem desluși nici un semn al infamiei celor dela „Tribuna“, care ar fi ieșit la suprafață din clipa când d-voastră i-ați sărutat în sughițurile copleșitoare ale dragostei, care nu minte... *De atunci*, de când am intrat și noi prin casa ceia, n'am găsit decât atitudini de cinste și cuviință, curmate ici și acolo de greșuri trecătoare, cari în gazetărie sânt — cum am zice — accidente profesionale...

Ne tot vorbiți acum de trecut, de „patul nelegiuit“ în care s'a zămislit această surată... De — zicem noi, — d-voastră i-ați fost nănașii, îți fi știind mai bine ce-ați plămădit laolaltă în vremurile de demult, când erați frați de cruce. (Nu-i așa, domnule Goldiș?) Noi sântem prea tineri și cam grăbiți la drum, ca să vă putem cerceta acum păcatele tineretelor. Dar punem mâna pe inimă și vă spunem cu dreptate, că de când o cunoaștem noi, surata se poartă bine, iar dacă a făcut greșeli

în timpul din urmă, oricine merită mai multă muștrare decât așa numiții „proprietari” ai acestei „societăți comandite”, cari n’au scris la „Tribuna” în *acest timp nici un rînd* de care să se poticnească privirea d-voastră de sensitivi delicați...

În frământarea politică și culturală a unui popor, un ziar e o forță vie, care trebuie judecată sub raportul prestațiunilor sale zilnice și nici decum după combinațiile, cari se pot face asupra intențiilor ascunse ce se atribue proprietarilor materiali. La astfel de întreprinderi singur capitalul intelectual e hotărâtor care dacă e retras din circulație, gazeta moare. Dovadă cazul răposatei „Lupte”, care s’a stins cu toate că „comanditarii ei erau fruntași de mare nume”. Adevărații susținători ai unui ziar, *adevărații proprietari* deci, nu sunt acei cari, îndeplinind formele codului comercial, își înscriu numele la tribunal, plătind sau încasând sume de bani, ci sunt scriitorii cari își împregnează sufletul lor în slovele tiparelor zilnice. Cine altfel judecă rostul unei gazete, acel om nu înțelege noima adevăratei misiuni a gazetăriei și tradează o mentalitate, care nu se poate ridica peste orizonturile înguste ale unor mici și vulgare operații comerciale.

Cine sunt deci, în această ordine de idei, adevărații proprietari mai noi ai ziarului „Tribuna”, cari țin duhul acestei gazete și fără de cari toată „comandita” asta se dă de mal? Sînt acei, cari o scriu, este mănunchiul de scriitori din ale căror contribuții intelectuale se umplu coloanele. E ridicol deci a vorbi de planurile ascunse, de intențiile de „tradare” sau alte presupuse matrapazlicuri ale proprietarilor materiali, când îți dai seama că ade-

vărații proprietari intelectuali, pe cari îi socotești — cinstiți, determină soarta de a fi sau a nu fi a acestei gazete.

Cum și în ce chip s'au grupat în jurul ziarului „Tribuna” o seamă de scriitori, am spus-o cu toată sinceritatea în articolul „O mărturisire” din nr. 73 al acestui ziar. Atunci am analizat în treacăt rostul sufletesc al generației mai noi de cărturari, care s'a plămădit în împrejurările speciale ale evoluției noastre culturale din ultimul deceniu. Ca un rezultat al acestei analize am constatat, că punând la cântar „capitalul intelectual al acestei epoce mai recente, vom desluși exigențe culturale superioare celor din trecut, constatând în acelaș timp și un spirit critic mai pronunțat, ale cărui preocupățiuni se desfășură cu deosebire în cadrele necesităților tot mai evidente ale unei culturi naționale”.

Las să urmeze aici un fragment din lămurirea ce am dat în articolul citat:

— „Se înțelege, că acest curent nou cu notele lui multiple și varii trebuia să-și găsească calea în gazetărie, pentru a i-se putea face propaganda necesară. Dintre organele noastre de publicitate, cari aproape toate băteau acelaș drum îngust de țacăneală domoală, „Tribuna” a fost ziarul ce a înțeles mai degrabă noul curent și-l'a înstăpânit în coloanele sale. În aceeaș vreme, când „Gazeta Transilvaniei” își vădea somnolența și neputința, când „Lupta” fără cap provoca momente de o zăpăceală penibilă, când „Drapelul” apăra doctrina pasivității parlamentare în excursiuni teoretice prea puțin militante, cei dela ziarul „Tribuna” au început să găzduiască acest spirit schimbat. Răsfoiți colecțiile celor cinci ani

din urmă și veți găsi acolo sbucium și vioiciune, nervi și deslănțuri de vigoare tinerască, — toate urmând îndrumările acestui curent dornic de inovații. Negreșit că în acest chip a fost firească apropierea tinerimei, crescute în aceste credințe, de ziarul „*Tribuna*”. Așa s’au alipit — azi unul, mâne altul. Ziarul a crescut, a prins tot mai multă putere, și când a ajuns să-și zidească casele, pe cari într’un avânt de mândrie justificată și le-a numit „palat” — v’aduceți aminte, că lumea românească a socotit acest eveniment de o sărbătoare națională și noi am prăznuit cu toții, având în fruntea mesii pe detractorii de astăzi...

Ordinea naturală a lucrurilor cerea, ca și scriitorii dela noi — trecuți peste pragul înfăieii tinereții, care-și găsea expresia numai în genul lor literar, — dacă au ceva de spus, să se atașeze acestui organ luptător. Așa s’a și întâmplat. Au venit pe rând cu toții. A venit *Gorun*, *Sextil Pușcariu*, *Chendi*, *Ciura*, *Agârbiceanu*, *Bârsan*, *Lupaș*, *Ghibu*, *Osvadă*, *Soricu*, *Gh. Pop* și între mulți alții și subsemnatul. Am venit în temeiul acestor credințe, convinși, că în acest chip ni-se dă cel mai bun mijloc de a face propagandă. Așa a crescut tot mai mare acest mănunchiu înfiripat din oameni cu note înrudite, cari și-au putut creia platforma unei înțelegeri comune.

Când am început să scriem la „*Tribuna*” — nu ne-am întrebat nici unul: Mă rog ce societate este firma asta, cum e înregistrată la tribunal, ce acțiuni are și ce tantieme, cine verifică registrele și cine plătește tipografii?... — Nu, vedeți, la asta nu ne-am gândit. Ne-am

zis așa : scriem la acest ziar, care și-a croit o linie de conduită intransigentă în chestiunile politice și a găsit drumul potrivit pentru aspirațiile noastre culturale, până în clipa, când note străine de convingerile noastre ar tulbura această armonie și când, părăsindu-l, vom căută să-l nimicim, dacă vom crede de cuviință. Purcedem deci din principiul fundamental al gazetăriei, *o gazetă poate trăi câtă vreme cei cari o scriu au rădăcini în sentimentul public...*

Așa a mers înainte ziarul, publicând articole, cari purtau pecetea individuală a scriitorului lor, în acelaș timp însă și marca acestui spirit nou, care ne unea pe toți. S'au dat în mod firesc opinii mai mult sau mai puțin avansate, cari tulburau sau distrugeau chiar formule învechite, dar cari erau pornite din cele mai curate intenții..."

Iată deci, iubite cetitor, în ce mod s'au recrutat adevărații proprietari ai „Tribunii”. Or fi ei oameni politici și strașnici deslegători ai complicațiilor mondiale, sau numai niște scriitori, cari își risipesc sufletul, găsindu-și supremă mângăiere în această patimă a lor, — judecata d-tale să hotărască. Atâta însă, cred, vei primi fără să simți nevoia unei demonstrații speciale, că cinstea de bun Român a fiecăruia din cei numiți trage cel puțin atâta în cumpănă cât cinstea ori-căruia dintre bărbații noștri de stat înzestrați cu „experiență politică”...

Astfel stând deci lucrurile, de ce mai veniți, vă rog, cu zilnicele invocațiuni ale *proprietății materiale*, fără de care nu aveți o noapte odihnă?...

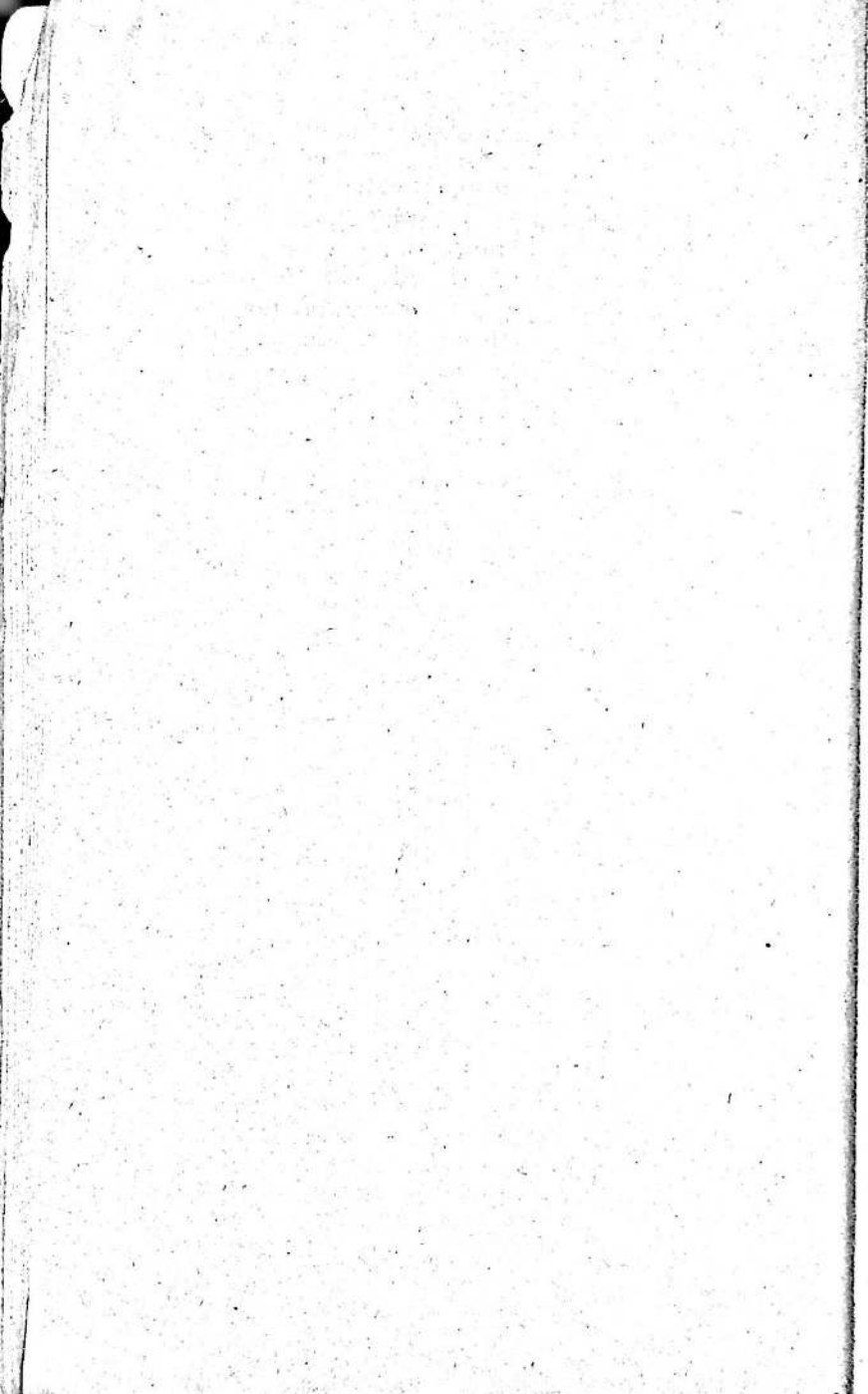

Dacă ați fi numai pe jumătate atât de obiectivi, pe cât de „autorizați“ sânteți, atunci n'ați mai stărui asupra acestei dureroase eclipse de simțire și de just raționament.

Dar patima întunecă și mințile cele mai limpezi, încleștând pumnii celor cari se strângeau la sîn odată și se sărutau cu ardoare...

Să ne întristăm deci și cu cuvenita resemnare să ducem mai departe firul jalnicei povești...

III.

Un paradox frivol: Tovărășia „Tribuna” — Mangra.

Inchilpuiți-vă, că într'o bună dimineață v'ați pomeni cu factorul poștal, care vă așează în mână o carte roșie, pe a cărei copertă cetiți cu slove cât pumnul următorul titlu sugestiv: „*Tovărășia Neculai Iorga, Doctorul Rakovski și Cahalul dela Sadagura*”... Ați rîde cu poftă din baierile inimii, — nu-i așa? — Și v'ați aștepta să cetiți cine știe ce drăcie de rău gust, înjghebată de cutare băiețandru dornic a sparge coaja obscurității care-l învăluie, cu asemeni împerecheri de cuvinte ce se bat... Sentimentul acesta însă v'ar părăsi în momentul ce, rupând banda, ați vedea de desubt iscălitura unui cunoscut și venerat om politic... Atunci n'ați mai zîmbi, atunci ați mișca îngrijați din cap și v'ar cuprinde o neliniște nervoasă pe care v'o trezesc de obicei preludiile unei nenorociri...

Să fiu iertat de dl N. Iorga (care de altfel, fără vina mea, e atât de supărat pe mine, încât nu cred să se poată supăra mai tare), să fiu iertat, dacă aștern pe hârtie această asemănare, care mi-a venit în minte deunăzi, când am primit cartea iubitului meu prieten, Alexandru Vaida: „*Tisza — Mangra și Tribuna*”. N'a fulgerat oare și „Tribuna”, de sigur cu mai puțin talent, dar cu aceiași perseveranță căderea morală și politică a vicarului

transfug, ca și „Neamul Românesc“ primejdia socialismului semit? Desfaceți colecția „Tribunii“ de un an încoace și veți găsi acolo deslănțuirile celei mai viforoase patimi împotriva nenorocitului dela Orade, care în coloanele *acestei* gazete a fost strivit în dreptul lui de existență. Dați-vă seama, care ziar dela noi dacă nu *Tribuna* prin condeiele noastre, urmând propaganda consecventă a desăvârșitei izolări de tot ce e străin, a aruncat oprobriului public actul de vânzare al lui Manga? *Aici* s'au spus cele mai zdrobitoare și cele mai implacabile argumente, cari au ucis politicește pe Mangra și tot acest ziar a renunțat în cele dintâi momente ale schimbării de front la colaborarea domnilor Eugen Brote și I. Slavici, lovindu-i fără milă, cu toată justa compătimire ce inspira rătăcirea acestui din urmă... Și acum tocmai „*Tribuna*“ să fie învinuită de cooperare cu această tristă troiță, în vreme ce „Telegraful român“, singurul ziar unde s'a publicat proza lor nevolnică, să fie îngăduit fără muștrare a se scâlda în apele celui mai candid catonism, fără a primi un singur bobârnac din partea apărătorilor intransigenței?... Se poate o ironie mai crudă, un paradox mai frivol?...

A, nu! — mișcă din umeri, zîbind cu înțelepciune iertătoare, bărbații noștri încărunțiți în „experiență politică“. — Foarte bine! L'ați lovit pe Mangra *voi*, o seamă de nenorociți „literați români“, cari sunteți pe cât de „glo-rioși“ pe atât de „orbi“ și „exploatați“, dar Mangra a fost pe vremuri în prietenie la toartă cu proprietarii materiali ai ziarului, care pu-

blică astăzi scrisul vostru! Aici să răspundeți voi!...

Răspundem, vai de noi, iacă ce răspundem cu peana noastră „siorăitoare“: În viață prietenii se leagă și se desleagă. Întâlnind un om, ascultându-i păsurile, cumpănindu-i vorbele pe cari le rostește și judecându-i o seamă de fapte săvârșite sub ochii tăi, te apropii de dânsul, îi dai mâna și prietenia ta. Îl primești tovarăș al tău și-l ții până în clipa, când o notă străină și necunoscută ar veni din partea lui să tulbure armonia, care v'a împreunat. Atunci vi-se despart cărările cu atâta mai tare, cu cât e mai largă prăpastia ce s'a deschis între credințele voastre. Așa se întâmplă pe toată linia legămintelor omenești. Așa s'a întâmplat și aici. Câtă vreme călugărul Mangra a fost predicătorul unor năzuinți, cari găseau răsunset în sufletele noastre, câtă vreme lumea credea, că focul celei mai îndărătnice intransigente naționale licărește în neastâmpărul acestor ochi vioi, oamenii au făcut roată în jurul lui, l-au ascultat, l-au aplaudat și l-au săltat tot mai sus, dela podoaba săracă a brîului negru de monah, până la strălucitoarea cruce de arhimandrit și până la fotoliul Academiei din București. În acest chip i-s'au atașat, între alții, și proprietarii actuali ai ziarului „Tribuna“. În clipa însă, când sufletul de vameș al celui ce se lăuda cu curățenia mânilor a ieșit la suprafață și-a cerut cuvânt, ceata din jurul lui s'a rărit, prietenii de deunăzi i-au devenit vrăjmași și dânsul a rămas izolat, plimbându-se rătăcitor printre ruinele considerației de ieri, ca o pildă vie a unei sinucideri morale. Și-aici trebuie să însemnăm adevărul, că dintre toți foștii lui prieteni, cari l-au pă-

răsit, actualii proprietari ai „Tribunii“ au fost aceia, cari au îngăduit în ziarul lor cea mai violentă, cea mai sistematică, — aproape singura — propagandă de desființare...

— Bine, bine, — ne răspund acei, cari înțeleg tainele unei „diplomații subțiri“, — e adevărat ce spuneți voi, că „Tribuna“ a dus cea mai violentă campanie împotriva odiosului vicar, dar cu toate astea, vedeți, noi nu credem, că domnii Oncu și Ciorogariu s'ar fi desfăcut cu totul din itele acestei prietenii vechi. Au dat declarații, nu-i vorbă, s'au lăpădat de satana în scris și grai viu, au fost de acord, ca voi să-i faceți apa în coloanele „Tribunii“, dar tot trebuie să mai fi rămas ceva. Voi sânteți „poeti politici lirico-oteliți“, voi nu aveți minunatul instinct diplomatic hărăzit nouă, voi nu înțelegeți că tainele intime ale unei gospodării nu se scriu pe fațadă să le pască ochii trecătorului, ci se păstrează încuiate cu șapte lacăte în „camera caritatis“... Ascultați deci voi *literați* de ghilimele, ce vă spunem noi cei cu „autorizație“... Sânt anume apetituri, în fața cărora toate normele de bună creștere cad în talon. Intre aceste trebuie așezat la locul întâi apetitul de mitră al tagmei monacale. Părintele Ciorogariu a fost atins de această pacoste. Să ne credeți pe noi pe cuvânt. Dânsul, cu ochii pironiți spre vlădicie, este prietenul ascuns al lui Mangra, lucrează în înțelegere cu arhimandritul derutat, tolerează numai din speculă atitudinile de intransigență actuală ale „Tribunii“ și, la un moment dat, are să urmeze tovarășului său...

Până aici vă ascultăm, iubiții noștri fruntași, dar aici vă rugăm să ne lăsați să punem punct. Noi nu știm ce doarme acolo în fundul

sufletului cutăruî om. *De internis non judicat praetor*, se spune, cu drept cuvânt, în limba lui Traian, pe care d-voastră îl iubiți așa de mult. Noi judecăm ziarul *Tribuna*, ca orice ziar de pe fața pământului, numai sub raportul celor ce se mărturisesc în coloanele lui și bunul simț ne oprește a pune la cântar intențiile nemărturisite și incontrollabile deci ale proprietarilor lui.

Dintr'un sentiment penibil de explicabilă grabă cu care ni-se silește condeiful să alunece peste acest neobicinuit subiect de discuție publicistică, sânt nevoit a nu mai continua această analiză dureroasă. Las să urmeze însă un fragment dintr'o explicație ce-am dat în articolul „o mărturisire“ considerațiilor de acest fel ale domnului Dr. V. Braniște, care în ziarul *Drapelul* făcea diferite combinații asupra „oculței“ dela „Tribuna“.

Iată aceste șire, la cari nu mai am nimic de adăugat :

— „Prea mi-se pare tulbure atmosfera morală în care se pot înfiripa astfel de intenții. Nu cunosc mai de aproape pe părintele Ciorogariu, nu știu ce gânduri are, ce planuri pentru a urca mai repede treptele ierarhice până la dobândirea cîrjei arhieresti... nu-i știu prieteșugul tainic cu Mangra. Ca orice om de bun simț, eu nu mă pot uita pe gaura cheii în casa vecinului. Dar judec lucrurile cu răceală, cu îndrumările unui oare-care echilibru moral și după normele ce se aplică la faptele oamenilor cumiști.

— Nu-mi convine a stăruî asupra fondului moral pe care Dvoastră sprijiniți aceste combinații. Nu, fiindcă din ele ne alegem cu o imagină monstruoasă. Ce caz mai flagrant de

pervertire sufletească voiți, decât prietenia ascunsă a unui om cu altul, care îngăduie ca tovarășul lui să fie zi de zi desființat în justificarea morală a existenței lui, tocmai în gazeta la care dânsul poruncește? Prin urmare, să nu mai atingem partea morală a chestiunii, fiindcă e sufocantă atmosfera asta.

Dar judecând chiar fondul de abilitate speculativă a profețiilor Dvoastră, dați-mi voie să cred că faceți deducțiuni greșite. Cum adecă? Socotiți atât de mărginit pe părintele Ciorogariu, încât să presupuneți despre dânsul, că ar putea crede, un moment măcar, în sprijinul nostru în cazul când, lovit de boala teribilă a frigurilor de mitră, ar apuca cărările nenorocitului dela Orade? Dar, pentru Dumnezeu, în acel moment tocmai noi, acești tineri „ote-liți“ cum spuneți Dvoastră; noi cari am dat oare-cari dovezi simțite în materie de combatere reușită a mitromaniei, noi am fi cei dintâi, cari l'am desființat cu o violență cel puțin egală cu a Dvoastră. Tot astfel și *Tri-buna*, încercând a se da după păr, ar fi părăsită de noi, ca orice corabie, care începe să se înece. Deci *cui prodest?* Vedeți, logica e împotriva Dvoastră...”

Aceste cuvinte destul de răspicate, cred, le-am rostit și înainte cu o lună jumătate de apariția broșurii lui Alexandru Vaida. Dânsul le-a citit, fără să binevoiască a lua act de justificarea ce cuprindeau. Le mai repet și aici, nădăjduind, că la alți oameni mai puțin „autorizați“ vor avea răsunetul cuvenit.

In introducerea, în care am deschis constatările noastre, am spus, că dintr'un sentiment

prea firesc de economie a energiei și-a vorbelor, nu vom încerca în aceste coloane să dăm un duel cu toate paginile opului dela Brașov, care, după-cum ne comunică organul competent în lămuriri de acest fel, s'a epuizat și în curând va fi „retipărit în mai multe mii de exemplare“. În câteva cuvinte, iată, i-am lămurit o dogmă fundamentală pe care își întemeiază vilva celebrei „tradări“...

Ne socotim datori însă a face delicia puținilor cetitori ce-au mai rămas acestui organ, care aduce „servicii de neprețuit tuturor dușmanilor neamului românesc“, prezentându-le și una din cele mai puternice „dovezi“ din „mănunchiul“ operei epuizate, care — din întâmplare — e în cea mai strânsă legătură cu scriitorul acestor rânduri și, fiind hazlie din cale afară, nu poate fi trecută cu vederea.

D. Vaida face, cum se știe, de-o jumătate de an vânătoare după „dovezi“ cu cari să elucideze „infama primenire“ și „tradarea“ dela „Tribuna“. În această nobilă, dar grea meserie, cetește și rescetește articolele „Tribunii“ pe cari le foarfecă, le purecă și le trece la carte, aranjându-le cum îi vine la socoteală. Consecvent acestui procedeu, pe cât de literar, pe atât de drept, dânsul a alcătuit și capitolul care începe la pagina 106 a cărții sale cu titlul extrem de inteligent și simpatic: „*Crepusulul nulităților mocnite*“. Dacă nu din alt motiv, măcar de dragul acestor pagini nepus de invențioase, trebuie negreșit retipărit opul încă în „câteva mii de exemplare“ și trimis cu deosebire țăranilor pentru a le satisface cât mai degrabă legitimul „interes enorm“. În acest capitol autorul a rupt crîmpeie poghircite din articole ale ziarului „Tri-

buna", le-a aruncat „alandala" și le-a „amestecat înadins 24 pasage" cu niscai „alineate" pe cari le-a „plasat" din „Budapesti Hirlap", făcând astfel un singur „articol-dovadă"...

Scopul acestei admirabile operațiuni este, după însăși mărturisirea autorului, îndoit: *literar și politic*. Vrea anume să-și convingă cetitorii, că cei cari scriu la „Tribuna" sânt niște zăpăciți, minți obtuze, „din ale căror fraze" lumea „nu poate alege nici un conținut" căci, „în coaja cuvintelor sforăitoare nu este miez" și că, dacă s'ar găsi cineva pe întreg pământul, care să poată desluși „meritul conținutului articolului", atunci dânsul se bagă în cătane la „Tribuna", pocăindu-se, cum spune, și „oferindu-i colaborarea". A doua țintă este „spre a arăta, că între „Tribuna" și între ziarele maghiare nu este nici o deosebire. Și „Budapesti Hirlap" chiar așa scrie! „Deci" potcoavele de oțel ale premenitorilor sânt din acelaș foc, că și pumnalele presei maghiare". Cu un cuvânt: și proști și vânduți Ungurilor...

Înainte de-a spune câteva cuvinte asupra acestor aprecieri măgulitoare, sânt nevoit să pun mâna pe inimă, cum se cade celui prins cu ocaua mică și cu obrazul erubescent de cuvenita șfială să fac trista descoperire publicului cetitor: *Eu sânt autorul tuturor pasajelor, cari au fost „amestecate" pentru a se dovedi prostia și vânzarea Tribunii. Din articolele mele iscălite a „plasat" dl Vaida toate „alineatele" (cu excepția a două-trei) cari, aruncate în aceiaș oală cu fragmentele din „Budapesti Hirlap", constituie dovada dublei crime. Cum zic, articolele mele au fost iscălite, deci cuvintele cu cari își începe ami-*

cul meu „scrisoarea deschisă“ ce-mi adresează: „am evitat să mă ocup cu rolul, pe care l-ai avut“, — cuprind o mică inexactitate.

Fiind *iscălite*, deci, aceste articole din cari își culege dovezile, eu nu înțeleg, de ce nu-mi aruncă *mie*, care sânt vinovatul cunoscut, acuza *prostiei și-a tradării*, fiindcă în acest caz nu „Tribuna“, ci subsemnatul comite „fraze sforăitoare“, cari sânt aidoma cu cele din „Budapesti Hirlap“ —? De ce-mi trimite la a patra filă după această „magistrală serie“ nenumărate accente de sirenă grandiloquentă, vorbind despre „genialitatea cântărețului ardelenesc“, despre „gloria și dragostea cu care te-a încununat un neam întreg“ și chemându-mă în puternice efusiuni de lirism înduioșător în comitetul național? Doar e o dilemă din cele mai elementare, că fiind un caraghios „poet politic lirico-șefelit“, cum se numește (fără a mi se pomeni numele) la pagina 112 autorul fragmentelor citate din articolele mele iscălite, în acest caz nu dispune de nici o calitate intelectuală, care într'un avânt de bombasticism mi-ar putea stoarce nesuferitul epitet al „genialității“. Și mai departe: ori sânt ucenicul lui „Budapesti Hirlap“, cum se spune la pagina 113, nemărturisindu-mi-se numele, ori sânt „un Goga“ al cărui nume e „curat și strălucitor“, cum exclamă amicul meu cu cinci file mai departe. Din două una, „ori-ori“, — cum ar exclama iubitul meu profesor Goldiș. Pentrucă e ridicol să săruți pe cineva pe-un obraz și pe celălalt să-i arzi palme și-i caraghios chiar și la noi să faci prost și vândut pe cineva și în acelaș timp să-i oferi un fotoliu în supremul

areopag al neamului și, pe deasupra, mandatul tău de deputat...

E de prisos, să mai continuăm. Cetitorul s'a fi convins, așa cred, de absoluta „bună credință“ a acestei discuții. Va înțelege probabil și împrejurarea care a provocat acest întristător paradox al cărții dela Brașov: pentru a se câștiga măcar aparența obiectivității, nu puteau fi aruncate asupra subsemnatului aceste injurii, fiindcă în acest caz și-ar fi pierdut temeinicia și ar râde lumea de ele, ci asupra ziarului „Tribuna“, care poate fi acoperit de orice insultă. De aci retăcerea numelui meu, de aci încurcătura minunatei „dozezi“.

Acum ar trebui, firește, să analizez din punct de vedere literar și politic „alineatele amestecate“, ca să dovedesc, că nu sunt nici prost, nici vândut. Mă cruț însă de această sarcină în fața ghiveciului, care n'ar avea nici un rost, nici în cazul când ar fi alcătuit din excerpte rupte din producția celor mai mari capete gânditoare. Și apoi în materie de apreciere literară, nici nu pot răspunde acuzelor formulate de tribunalul estetic al amicului meu. Cel mult să aștept până îi va apare traducerea în versuri din Wilhelm Tell, din care am avut plăcerea să cetim un delicios „alineat“. Atunci s'ar putea să-i răspund, fiindcă încalte am vorbi dela egal la egal.

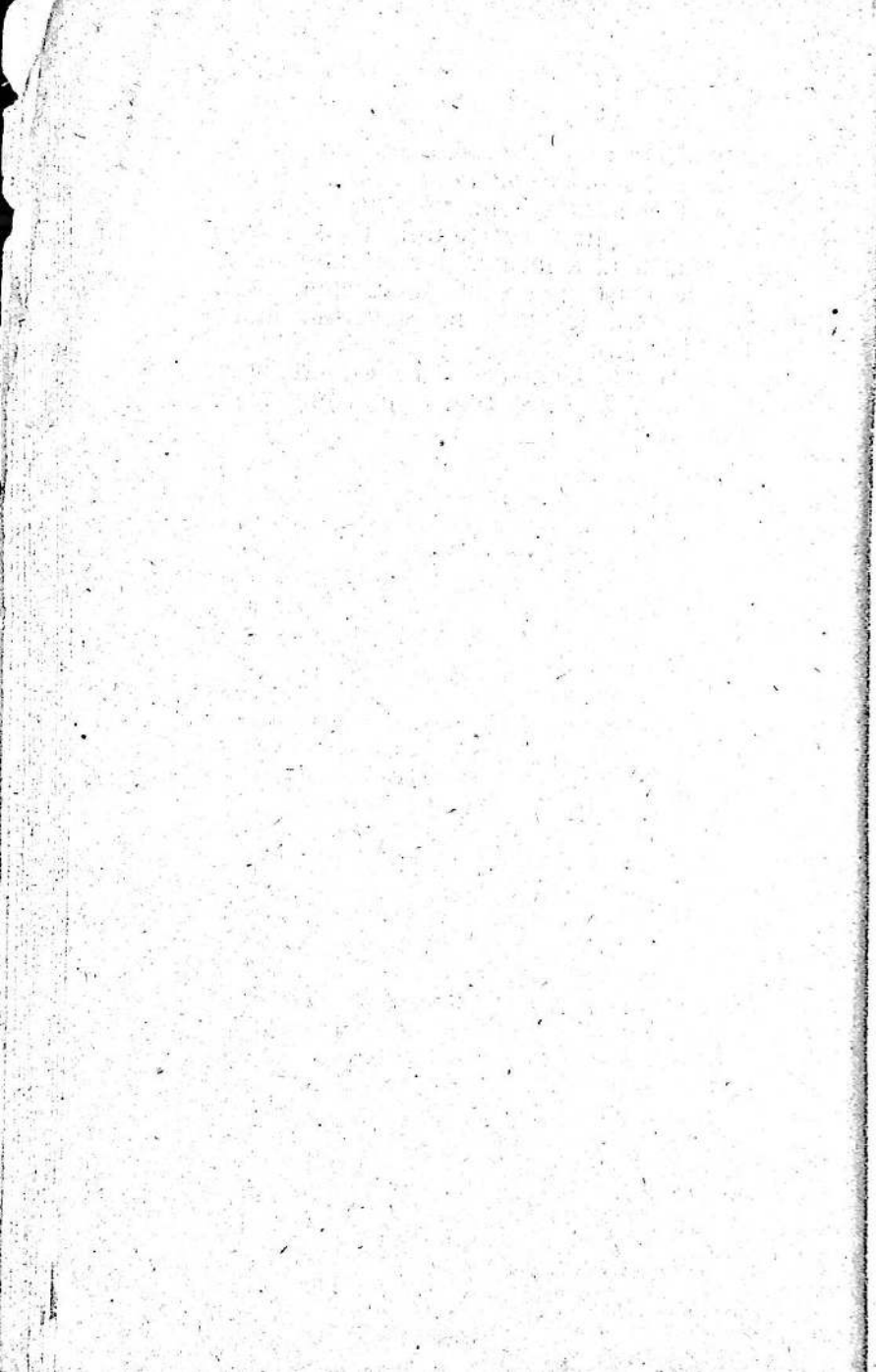
Cât privește fondul politic al însemnărilor mele, acesta va putea fi judecat de cetitori peste câteva săptămâni, când, strânse într'un volum, le va primi acele „frazе sforăitoare“, pe cari le va aprecia după cuviință.

Am stăruit însă asupra unui caz special, ca să arăt pe ce gamă e brodat acest „mă-

nuncliu de dovezi“ din cari rezultă necesitatea de a se „boicota pe toată linia „Tribuna“ și de a se tulbura cu „mangrismul“ eiliniștea bunilor noștri țărani agricultori, tocmai acum primăvara, când a început lucrul câmpului.

Cam de acest gen sunt și celelalte argumente, cu cari, de altfel, ne vom mai întâlni în marșul nostru forțat și pe cari le vom mai atinge în trecut, făcându-le să simtă cruzimea, indispensabilă în acest caz, a unui implacabil *forceps* literar.

IV.

Tabu.

Dacă s'ar scula acum din groapă legenda-
rul căpitan Cook și într'o nouă călătorie de
explorație s'ar opri pe aceste plaiuri înstrăi-
nate, — ce bun serviciu ne-ar face! Iscusit,
cum a fost ursit din botez, minunatul călător ne-ar
învăța repede limba și ne-ar înțelege degrabă
pășurile vieții. Firește, că din cele dintâi zile
ar trimite abonamentul la „Românul“ și-ar
ceti pe nerăsuflăte obiectiva operă lămurito-
are dela Brașov. Văzând în aceste tipare
epitetele cari ni-se aruncă, pentru cele câteva
accente răslețe de critică la adresa comitetu-
lui național și-a unor persoane scoase la su-
prafață de frământarea noastră politică, înțele-
gând răsvrătirea cu care suntem răstigniți în
numele „disciplinei de partid“ și al „solida-
rității naționale“, — Englezul ar rămânea câ-
teva clipe dus pe gânduri, trăgând rotogoale
de fum din pipa lui de lemn. În curând însă
i-s'ar însenina fața și, lovindu-se cu palma
peste frunte, cum avea obiceiul de câte ori
făcea o nouă descoperire, ne-ar bate pe umăr:
„*By love!* stați băeți, eu am mai întâlnit un-
deva în pribegiile mele această intoleranță,
care nu iartă; undeva tare departe în orientul
miraculos, la o cale bunicică de ecuator, în
insulele polynesiace; decât acolo nu se chiamă
„disciplină de partid“ nici „solidaritate națio-

nală", acolo i-au dat un nume mai simplu și mai sugestiv, îi zice: **tabu**."

Pornindu-se la vorbă ineptabilul povestitor, ne-ar face o întreagă conferință despre dezvoltarea preceptelor morale la popoarele primitive. Ne-ar arăta că cu cât purcedem mai jos pe treapta evoluției culturale, cu atât mai multe și mai riguroase sunt opreliștile, cari stingenesc libertatea de mișcare și acțiune a individului în societate. Astfel ne-ar face să înțelegem de grabă și această manifestare din cele mai rudimentare a principiului de suveranitate sacrosanctă, care în Polynesia e cunoscut sub numele *tabu* și care nu se știe cu siguranță dacă astăzi în zilele radiului mai există.

Tabu se chiamă „opreliștea obicinuită în Africa și Polynesia, de a se pronunța numele domnitorului”.¹⁾ Această opreliște se poate estinde la nevoie asupra ori cărui lucru. „Lucrurile pe care s'a pus Tabu sunt sfinte și nu se pot atinge; preoții, ori alte persoane sus puse, tabuesc după pofta lor orice lucru, pe care vor să-l facă nefolositor pe seama altora”²⁾. Firește, că de favorurile acestei legi se împărtășesc în prima linie șefii triburilor și după dânșii, în măsura puterii și bogăției, celelalte soiuri de dignitari. În Polynesia se împart aceste legi după rang. „Principele în calitate

¹⁾ V. Wundt: *Völkerpsychologie* IV. p. 111 «in Afrika wie in Polynisien verbreitete Verbot, den Namen des Herrschers zu nennen».

²⁾ V. Schurtz: *Völkerkunde* p. 231. «Dinge, auf denen das Tabu ruht, sind heilig und unverletzlich; Priester u. andere bevorzugte Personen vermögen willkürlich jeden beliebigen Gegenstand zu tabuiren und damit für andere unbenutzbar zu machen».

de persoană sfântă e tabu. A te atinge de dânsul e păcat. A te apropia de capul lui, a te plimba măcar într'un etaj deasupra lui, e oprit. În acest chip opreliștile numite Tabu au venit în favorul frunțașilor și bogaților pentru a le ridica puterea, un fel de privilegiu¹⁾. Se înțelege, că norme, care de care mai crude, asigurau dăinuirea acestor legi. „În Polynesia era respectarea lor strict impusă și orice călcare era pedepsită cu moartea, în afară de cazul când făptuitorul avea prieteni foarte puternici, cari erau preoți sau frunțași²⁾).

Nu trebuie să mai spunem, că prin astfel de îngrădiri orice evoluție socială era înăbușită și că aceste seminții, cufundându-se cu vremea într'o resemnare fatalistă, erau atinse de somnolență și inactivitate. Acest tabu era negațiunea ori-cărui spirit de inițiativă, prin dânsul se striveau în germene ori-ce criterii ale unei concepții critice, fără de care mergerea înainte nu se poate închipui. Societatea tânjitoare era condamnată deci la o stagnare în care spiritul public nu mai mișca nici o

---

1) V. Wundt: *Völkerpsychologie* IV. p. 396. «In Polynesien sind die Tabugebote nach Rang abgestuft. Der Häuptling ist als heilige Person tabu. Ihn zu berühren ist Frevel. Seinem Kopf zu nahe zu kommen, ja nur in dem Stockwerk über seinem Haupte zu gehen, war verpönt. Auf diese Weise kamen die Tabugebote dem Vornehmen und Reichen zustatten, um ihre Macht zu erhöhen, ein Privilegium»...

2) V. Dr. Eduard Westermarck: *Entwicklung der Moralsbegriffe*. I. p. 168. «In Polynesien wurde nach Ellis die Innehaltung der Verbote und Gebote des Tabu streng erzwungen und jede Uebertretung mit dem Tode bestraft, ausser wenn der Täter sehr mächtige Freunde hatte, die entweder Priester oder Häuptlinge waren».

undă, ca o apă moartă, fiindcă „influența acestui tabu e totdeauna mecanică”.³⁾

Și-acum, iubite cetitor, să ne luăm rămas bun dela căpitanul James Cook închis sub glie sub un petec de pământ din insula Owaihi, să părăsim atmosfera ferbinte a triburilor polynesice și să ne întoarcem acasă în țara noastră și-a căciulilor de oaie. Tabu, tabu! Nu știu, dacă acolo în umbra desigurilor de agave, te mai ții încă lege nenorocită, dacă nu te-au prăbușit și pe tine vaporii și electricitatea în cripta adâncă a atâtor prejudecăți sociale și credințe deșerte. Atâta știu, că aici la noi te întâlnesc pe toate cărările. Opreliștea de-a spune adevărul întreg asupra situației în care ne găsim, porunca implacabilă de-a nu cuprinde în raza cercetării anumite persoane și lucruri, tendința feroce de-a încătușa libertatea de gândire, menajarea ipocrită a atâtor cuvioase minciuni tradiționale, — nu simțiți cum ne leagă mintea și ochii de-atâta vreme?

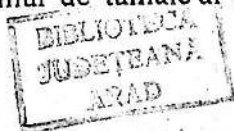
Tabu, tabu! Ce nu-i tabu la noi? Ne mai vorbind de multiplul și variatul tabu al procurorilor unguri, ce nu-i tabu în larga noastră familie de trei milioane? De câte ori nu simți îndemnul s'o rupi cu mângăierea dulceagă a unor convenții mălăiețe, să spui adevărul în fața nenumăratelor poticniri ale minții și ale bunului simț, câte îți răsar în cale. Te oprește însă inevitabilul tabu. Astfel e tabu să spui, că cutare avocat, care în fața unei adunări de țărani varsă lacrimi făcând pe puritanul Danton, în zilele de săptămână e tovarăș de „calabrias” și de sentimente cu solgăbirăul un-

³⁾ V. Westermarck: *Entwicklung der Moralbegriffe*: I. p. 200.

gur. Să te păzească Dzeu: fruntașii sânt tabu. Tabu e și discursul cutărui domn din consistor și teatrul de diletanți din Hundrubechiu și concertul reuniunii de muzică și găinile și porceii emigrați cu de-a sila din ograda învățătorilor drept plocon la bucătăria cutărei doamne protopopese, și pupăturile, vre-unui arhieru cu Tisza, — toate sânt tabu. Și tu, dacă te atingi de vre-una din aceste opreliști, ești pedepsit aspru, nenorocit călcător de legi...

De-o vreme încoace încalte s'a introdus și în politică această îngrădire. Aici marele, sacrosanctul Tabu e comitetul național. Te-a împins nenorocul să spui trei vorbe oarzene asupra unei atitudini, care ți-s'a părut nejustificată, ai avut un trecător zîmbet problematic în fața discursului șters ori nemuncit al cutărui deputat de-al nostru, ai criticat slăbiciunile evidente dela înlăturarea căroră depinde însăș dezvoltarea normală a situației, — ei bine, vei fi desființat în numele nemilosului tabu al „disciplinei de partid“ și al pretinsei „solidarități naționale“. Pe această dogmă e întemeiată întreagă revolta unora dintre fruntașii noștri împotriva ziarului „Tribuna“ care a avut de astădată imprudența să se abată din ogașa învechită. Tot pe această gamă se brodează și acuzațiile de „tradare“ ale broșurii dela Brașov. Solidaritatea pretinde să amuțească toate accentele de critică, pentruca astfel solidari în binefăcătorul mutism să mergem cu pași gigantici înainte.

Ei, nu! Așa ne nămolim, iubitorilor șefi! Deschideți largi porțile justei aprecieri, dacă vreți să nu ne înecă atmosfera asta prea încărcată de fumul de tămâie al sterpelor și du-

ioaselor măguliri reciproce. Dați-vă seama, că solidaritatea națională și disciplina de partid nu pot fi știrbite decât de-o propagandă care neagă tezele fundamentale ale partidului. Câtă vreme se judecă fapte și persoane, tocmai în cadrele *acestor* credințe, nimeni nu are dreptul să tragă la îndoială cinstea politică a deaproapelui. Cel mult se poate supăra pe dânsul, poate să nu-i mai scoată pălăria, ori chiar să-l cheme la duel, cu sabia, cu pistoalele, cum îi vine mai bine la socoteală, dar să nu țipe „tradare națională“, că se face de rîs. E un lucru elementar, că faptele publice ale unui om sînt a se judeca tocmai de tribunalul opiniei publice. Cei cari săvârșesc acest lucru ingrat și dificil sînt în viața modernă publicității. Desfăcute de această atribuțiune pe cât de legitimă, pe atît de elementară, ziarele nu mai sînt mijloace de educație națională și ori degenerază în simple întreprinderi comerciale, ori, în cel mai bun caz, aduc un inocent serviciu informativ.

În loc de blesteme și de vorbe mari, al căror înțeles îl tociți degeaba, mai bine slăbiți-o cu acest sufocant tabu, ce pune stavilă unui cinstit criticism pe care astăzi îl înlocuiește bombasticul retorism ipocrit. Numai în acest chip veți salva adevărata solidaritate națională, care nu poate avea decât un singur razim: adevărul întreg.

În această ordine de idei, deci, trebuie cinstit ziarul „Tribuna“, care cu atîta trudă și nobilă îndărătnicie „apără cu orice jertfe libertatea cuvîntului“, — cum spunea atît de îrumos deunăzi amicul meu Alexandru Vaida.

Că sunt mulți, cari nu se pot împăca încă cu tendința de a schimba o seamă de dogme învechite, e prea firesc. Sunt anume fapte, cari în plină lumină se simt desagreabil, și sunt anume fapte ale căror proporții, reduse la realitate de o judecată sinceră, pierd binișor din importanța ce li-se atribuie de altfel. E explicabilă deci pe ici pe colo revolta, după cum se pot înțelege și tresăririle unor bătrânețe ruginite împotriva inovațiilor cari trec peste orizontul aprecierii lor. Cu oare-care bunăvoință iertătoare putem scuza chiar și desorientarea cutărui politician din țară, care, confundând noțiunea „solidarității naționale” cu implacabilul tabu al unora din fruntașii noștri, cade de acord cu cei cari strigă „disciplină de partid” și povățuit de o adorabilă naivitate dă crezământ tuturor bazaconiilor răspândite de oameni interesați. Cum zic, le înțelegem toate astea, fiindcă, slavă domnului, cunoaștem atât de bine și tipul gloriosului fruntaș refractar față de critica obiectivă și pe înăcritul moșneag cununat pe vecie cu *u* scurt și pe simpaticul domn dela București, împiegat clasa a doua, ale cărui rapide soluții politice se concentrează când în propunerea de a trece dorobanții Carpații, când în sfatul de a ne împăca cu Ungurii... Le știm toate astea și pe lângă cuvenitele emoții le înghițim cu resemnare...

Dar nu înțelegem pe maestrul nostru Caragiale, când într'un articol recent devine apărătorul acelor, cari confundă pielea lor proprie cu „solidaritatea națională” și când ne strigă nouă tabu de câte ori aducem vorba „câtuș de pușin de prestigiul comitetului”... Nu înțelegem și dragostea nețărmită, ce vom

păstra totdeauna marelui nostru scriitor, — ori cât de des ne-ar trage de urechi, — dragostea aceasta ne îndeamnă să-i mărturisim, că de astădată îl găsim în contradicere cu una din cele mai înalte însușiri ale nemuritoarei sale opere literare. Ce e Caragiale în literele românești, dacă nu strălucitorul analist al multelor noastre neajunsuri, spiritul îndrăzneț, adeseori crud, care și-a împletit nemurirea din greșurile deaproapelui? Acești ochi, neasemănat de limpezi, au pătruns în toate ungherele structurii noastre sociale, căci pentru ei n'a existat niciodată tabu. De aceia, în orice pagină ce ne-a dat, noi găsim moartea unui tabu. Și să mulțumim lui Dumnezeu, că-i așa. Altfel n'ar fi fost immortalizat nici Conul Leonida, nici Cațavencu, „*avocat, prezident fundator al societății enciclopedice-cooperative „Aurora economică română*”, — nici pururea viul Zaharia Trahanache „*prezidentul comitetului permanent, comitetului electoral*”, — nici Tache Farfuridi „*avocat, membru al acestor comitete și comiții*”... nici atâtea și atâtea figuri simpatice, ca de pildă compatriotul nostru Marius Chicoș Rostoganu. Toți ar fi rămas acolo în umbra „comitetelor permanente” fără a fi scoși pe arenă, ca să ridă țara de ei și să tragă învățătură... Cu toată supărarea de pe vremuri a onorabililor, lumea românească a răsplătit cu laurii nemuririi pe îndrăznețul iconoclast și noi vom găsi în paginile maestrului tot atâtea prilejuri de îndrumare...

Și-acum, deodată din bun senin, când cu treizeci de ani mai târziu, așa greoi cum suntem noi, nepoții lui Rostoganu, ne apucăm să

zugrăvim cu timiditate conturile vre-unuia dintre Cațavencii și Trahanachii dela noi, Dvoastră ne porunciți tabu și-i luați sub aripile ocrotitoare, opunând sborului liber al gândirii, în numele căruia ați bătut la porțile eternității, principiul obedienței mute? Să fie acesta un sentiment de pocăire tardivă, sau poate vă inspiră credința, că lumea asta a noastră e impecabilă și „comitetele“ noastre de ordin diferit n'au nici în clin nici în mână cu logica lui nenea Trahanache? În acest caz din urmă, noi nu Vă putem da alt răspuns, decât rugămintea cea mai ferbinte, de a schimba Berlinul cu Aradul sau Sibiiul nostru, de-a Vă sălășlui aici între noi două luni de zile, pe urma cărora lumea românească s'ar alege cu o nouă perioadă de înflorire literară a maestrului reintegrat între tipurile lui...

Impliniți-ne, nene lancule, această dorință și coboriți la noi. Vă așteptăm cu casa și cu inima deschisă, Vă așteptăm cu flori și cu glume, cu cântecele noastre ardelenesti și cu adorabila noastră sintaxă! Veniți! Până atunci, însă, Vă rugăm în numele operelor complete ale marelui Caragiale, să nu ne mai strigați tabu și să nu ne mai osândiți, dacă ne dăm cu Stan, nu cu Bran. E destulă pacoste pe capul nostru lapidarea de care ne împărtășim aici acasă, căci zău, nu e o plăcere deosebită, ca pentru fiecare rînd unde ai zugrăvit un neajuns social, să întâlnești zi de zi un domn burzuluiit, care să se uite urît când te vede și să murmure în barbă: la mine s'a gândit mizerabilul ăsta când a scris despre măgarii, cari pășteau pe Vezuv... Suntem pedepsiți în-deajuns așa fel, fiindcă îmi închipuiesc, că nici DVoastră n'ați avea o surpriză din cele mai

plăcute, când, trecând pe podul Mogoșoaiei, v'ar tăia calea un domn care iese dela „Cosman“, un domn cu joben, un domn necunoscut și țifnos: — De ce mi-ați insultat soția în schița „Mici economii“ din „Momente“? Degeaba, vă faceți. — nu știu eu? — pe mine m'ați vizat în personajul Iancu Verigopol!...
N'ar fi nici o plăcere, nu-i așa, maestre?

* * *

În istoria literaturii e un fenomen, cu care ne întâlnim des, ca marile personalități, în ajunul bătrâneții să-și renege trecutul lor literar. Astfel a făcut Gogol, avântatul apărător al ideilor liberale, care în apusul vieții a devenit un bogoslov reacționar aruncându-și în foc romanul „Suflete moarte“. Astfel Tolstoi și câți alții...

Să nu fie ispitit cetitorul, care cu drept cuvânt pune numele lui Caragiale alături de marii gânditori ai omenirii, să nu fie ispitit de aceste atitudini și să-i atribuie asemenea slăbiciuni ale bătrâneții...

Ar greși cumplit, fiindcă meșterul nostru e și azi în multe mai tânăr decât noi. În orice caz este atât de tânăr, ca să nu apuce praștia și să ne lovească pe noi, băiețandri nevrednici, cari cu o singură însușire ne putem lăuda: stăruința îndărătnică de-a călca în urmele învățătorului...

V.

Rostul scriitorilor în „politică“.

Undeva, într'un colț obscur de cafenea, unde răsfoiam o revistă, am auzit deunăzi cuvintele pe cari le dau aici, un fragment dintr'o convorbire dela masa de cărți, în jurul căreia stăteau vre-o patru „fruntași“, cât se poate de bine nutriți, jucând „calabrias“ și trăgând cumplite rețeveie de fum din portoricele lor nesuferite...

Vorbea un domn cu ochelarii prinși în aur :
— „Nu mi-e frică de ciuvică! Ține-te, doctore, *fucute'n suflet!* *Contra, cvint, vanac, cassa!* Cum zic, mă frate, de ce nu rămân ei la *spețialitatea* lor, ce se bagă în politică, unde nu se pricep.. Că politica, mă frate, aia...“

Înțelegeți, că era vorba de *scriitori* și că subsemnatul, chemând cu un gest cât se poate de discret țalul, a plătit capușinărul și a plecat cu multă părere de rău, că n'a putut urmări până la sfârșit această conversație interesantă...

Ce caută scriitorii în politică? Iată o întrebare, care, grație principiilor formulate în treacăt de ziarul „Românul“ și atinse cu mult prisos de sare attică în cartea dela Brașov, preocupă astăzi lumea noastră. E un fenomen din cele mai interesante să vezi ce păreri de-

bitează uneori societatea la noi asupra bietilor mânăitori ai condeului. Imprejurarea, că scriitorii mai de seamă din trecut s'au dus peste graniță, că cei din Regat n'au călcat aproape nici odată pământul nostru, că cei cari înodau versuri și făceau acrostihuri pe aici erau de obicei niște „dascăli țipați“, sau alt soi de naufragiați fără pic de talent, aceste toate au contribuit la înfiriparea unei imagini ciudate a scriitorului român. Până mai dăunăzi era cât se poate de puțin măgulitoare concepția curentă asupra acestui personaj, zugrăvit mai totdeauna în culori stridente, cu multe nuanțe de romantism exagerat. Pentru a-l judeca bunul nostru provincial își pune în mișcare toată puterea de imaginație menită a-i împrumuta viziuni, cari de cari mai fantastice. Cutare dintre bătrânii noștri mai bătrâni aplică și astăzi cuvântul „poet“ unui individ exaltat, fără nici un căpătâi, un fel de taie cânilor frunză, care știe potrive vorbele și se ține de drăcii, încurcând capul la fetele și nevestele oamenilor cum se cade. De câteori vine vorba de „poet“, bătrânul nostru zîmbește cu mult înțeles, ca pe urma amintirii vre-unei aventuri din tinerețe, ori a unei reminiscențe dintr'o poveste de demult. Pornindu-se la vorbă simpaticul moș, are să râdă cu poftă: Așa-s toți poeții... Era pe vremea mea unu', de tot al dracului, de-l știa întreg Bănatul, fi zicea Lupulov, strașnice orații și păcălituri potrivea. Unul singur l-a mai tăiat, Bota, care i-a făcut cântecul: »*Lupuloave, Lupuloave, Domn cu cisme cu potcoave*«... Astfel are să-ți ducă înainte povestea cinstitul și harnicul nostru cărturar bătrân, care întâlnind un scriitor de legea nouă și văzându-l om în toată firea, cu glas potolit și cu pieptănătură ca lumea, are să rămâie

grozav de decepționat: „Mă băieți, ăla nu-i poet, mă, ăla-i om de omenie!“...

Vremea a atenuat cu încetul notele grotești ale acestui tablou, dar i-a lăsat fondul romantic, care e și acum hotărîtor în ideea curentă a celor mai mulți dintre cetățenii noștri. Ei și astăzi văd în scriitor numai un fel de colăcar pela praznice, un tip înzestrat cu multe înclinări excentrice, care e cu atât mai „în stil“, cu cât mai mulți nasturi îi lipsesc la vestă. Firește, că toată activitatea lui e pentru dâșii o incorporare pe cât de firească pe atât de facilă a unor aptitudini speciale, cari, independente de voința și de rațiunea proprietarului lor, își fac de cap în clipe când misterioasa muză atinge cu sărutarea ei proverbială fruntea încadrată de-o enormă cantitate de păr... De-aici ușurința, cu care apreciază dâșii orice producție literară, de-aici zîmbetul familiar cu care te întâlnești atât de des și care pare a-ți șopti la ureche cuvinte gâdilitoare: „Drăguțule, când vine Muza, nu-i așa că la noapte, pe lună, mai faci o poezie?“

De sigur, că atribuțiunile cari s'au fixat pe seama scriitorilor în puterea acestei concepții străni, sînt cât se poate de reduse. Un astfel de răsătat efeb al lui Apollo, — își zic bărbății noștri, încărcăți de „experiență politică“, — poate să scrie un delicat madrigal în albumul unei fete frumoase, poate să facă o odă lui Mihai-Viteazul, să prindă în versuri o idilă dela fântână, dar nu e în stare să isprăvească munca noastră de gospodari așezați, cari singuri sîntem chemați să conducem destinele neamului, să îndrumăm mersul atât de complicat al frământării noastre politice, să incasăm diurnele atât de muncite ale consiliilor de direcțiune pela bănci... Ce poate

căuta în toate aceste afaceri, pentru a căror cântărire se cere just raționament, ce poate trage în cumpănă cuvântul cutărui autor de rime, care în nopțile înstelate, când oamenii cum se cade dorm cu fața către perete, înghebează ca un somnambul o seamă de „frazе sforăitoare“?... Că-i mai înfundăm în câte un birou, unde pentru două sute de coroane stau șapte ciasuri la zi, acești „poeti politico-lirico-oțeliți“, asta calea-valea, dar să îndrăznească a tulbura valurile firmanelor noastre politice, — ei, aici avem și noi câte ceva de spus...

În această ordine de idei se desfășură logica multora dintre fruntașii noștri, ale căror judecăți își găsesc expresia în coloanele ziarului „Românul“. Această gazetă „autorizată“ a comitetului național nu pierde nici un prilej pentru a-și manifesta suveranul dispreț de câte ori vine vorba de rolul scriitorilor în politică și cu o liniște impertubabilă îi aruncă ziarului „Tribuna“ întrebarea plină de compătimire: Mă rog, ce căutați în politică? Cu scriitorii d-voastră puteți fi cel mult „o revistă literară“... De acest gen e și concepția operei dela Brașov, în care ni-se spune cu un umor din cele mai adorabile, că la „Tribuna“, — „poeti lirici scriu articoli de fond politici“... Cum vedeți, aici nu numai atribuțiunile scriitorilor sunt binișor îngrădite, dar și noțiunea „politice“ e redusă la cele mai microscopice proporții. În loc de a însemna cu acest cuvânt manifestarea forțelor multiple, cari contribuie la susținerea, la întărirea și la cârmuirea unui popor, și a judeca, astfel însemnătatea fiecărui factor în măsura importanței de care poate fi învrednicită contribuția lui, o seamă din bunii noștri șefi reduc politica cu toate întrecerile ei

la cea mai îngustă arenă. Ei văd în politică numai lăhătuiala mărunță a uriașei noastre sbuciumări în afirmarea existenței unui popor, ei văd doar cele câteva focuri răzlețe, cari ard pe sub răzoare încălzind câte o sentinelă prizărită și uită toată lamura ostașilor din vale, singurii cari dau și hotăresc lupta... Pentru o astfel de mentalitate, de sigur, că se cer *fapte nu poezii* și că cea mai superioară expresie a năzuințelor noastre politice e un discurs bine ticluit în parlamentul din Budapesta. Acești oameni, firește, nu vor înțelege niciodată, că în lupta de redeșteptare națională a unui popor oprimat, propaganda culturală, care se desface din slova scriitorilor, e un hotărîtor act politic, cu mult mai important, decât puzderia de cuvântări înjghebate după tipicul special al oratoriei ungurești. Cu atât mai puțin vor putea aprecia după dreptate rostul producției literare sub raportul mai complicat al procesului de creațiune, care i-ar putea face să înțeleagă, că mințile cari se avântă până în cele mai depărtate sfere ale abstracțiunii, trecând atâtea stavile și biruind atâtea greutateți, au de sigur puțința de a deslega și nevinovatele operații intelectuale, cari sunt apanajul adițional al politicianismului nostru. Dar nu! Potrivit judecății, de care vorbeam, bărbatul cu rost de conducător în „politică” noastră va disprețui în adâncul sufletului său rolul literaturii, fiind pe deplin încredințat, că un talent de scriitor trage cu siguranță de zece ori mai puțin în cumpănă, decât o bună gură de avocat, care într-o ungurească impecabilă poate da gata politica lui Tisza. În acest spirit regretabil, care se distinge prin cea mai crasă intoleranță de specialist pedant, enunță amicul meu Al. Vaida

formule categorice, luându-ne strașnic de sus pe noi „poeți politici, lirico-oțeliți“, de câte ori, trecând marginile competenței noastre atât de limitate, avem imprudența de a „face politică“. Dacă am fi călăuziți de oare-care răutate în aceste constatări destul de triste, am putea cere *doctorului* Vaida un temeinic studiu asupra *medicinii, ca factor de specializare în științele politice...*, dar noi autodidacții suntem mai puțin severi, mai iertători deci...

Voim chiar a le arăta potrivnicilor noștri, că în judecata lor puțin măgulitoare asupra scriitorilor mai au o mulțime de tovarăși.

Maestrul Caragiale, povestindu-i deunăzi câteva fragmente din normele de apreciere amintite, a zîmbit și m'a bătut pe umăr:—Stai să vezi ce am pățit eu... Să fie vre-o douăzeci și cinci de ani de atunci... Sărac, necăjit, ajunseseam la aman... Zic, stai să mă duc la ministru, să-i cer o slujbă... Cum dă la toți pârliții, m'ar putea ocroti și pe mine... Unde mai pui, că ministrul era omul meu, mă știa din fragedă copilărie. Mă duc și, fără a mai lungi vorba, i-o spun verde: — Domnule ministru, sunt strașnic de încurcat, o duc greu de tot, să mă iertați, am venit să vă cer o slujbă...

— Ministrul m'a privit speriat, a făcut o grimasă și a început să ridă: — Tu slujbă? Ce fel de slujbă?

— Iacă o slujbă de 300 de lei, la registratură. La monopolul tutunului... O să muncesc în rînd cu alții...

Protectorul meu a încrețit fruntea: — Bine, Iancule, o s'o poți tu purta, asta-i slujbă grea, mă...

Cum, păcatele mele, să n'o pot, domnule ministru? — i-am răspuns. Doar' am făcut trei piese de câte trei acte, o să înțeleg și acolo la condică, că după numărul 13 vine 14...

— Lasă piesele, frate! Alea le știu pe din afară, da vorba: slujba ai s'o poți tu purta?... Și, — încheiă nenea lancu, — au trebuit intervenții, nu glumă, până m'am procopsit...

Fără a mai face în treacăt măcar vre-o mențiune asupra atitudinii mai noi a maestrului Caragiale, ne socotim datori a atrage atenția cetitorilor asupra împrejurării, că dela întâmplarea povestită s'a scurs un sfert de veac, care a schimbat multe în judecata oamenilor.

* * *

Pentru a le arăta conducătorilor noștri în ce chip se răsfrânge această chestiune prin prizma inteligenței unuia dintre cei mai marcanți bărbați politici ai României moderne, vom reproduce un fragment din studiul domnului I. G. Duca: «*Artă și politică*».

Ascultați:

„Pentru a asigura izbânda unei mari idei, unei reforme, care pornește din nevoile adânci ale unui popor, nu mai este destul să așterni proiecte de legi pe o foaie de hârtie și să câștigi aprobarea câtorva prieteni, sau tăcerea câtorva vrăjmași. Trebuie să convingi milioane de oameni, să faci apel la rațiunea, la inima, la patriotismul lor, să stârnești un curent întreg acolo, unde înainte câteva cuvinte, câteva amenințări sau câteva glume erau de ajuns. Ori, ca să creezi curenți de acestea, ca să se impună chiar spiritelor celor mai potrivnice, rațiunea singură e nepuțincoasă, ori cât de bogate ar fi darurile cu

cari prea ar fi înzestrată. Pentruca rațiunea să convingă și să învingă, ea trebuie înveșmântată în zalele artei, ea are nevoie de tezaurele literaturii, ale poeziei, ale elocinței, ca să vorbească imaginațiunii și sufletului popoarelor.

Ce ar fi putut să facă cu raționamentul rece sau cu dibăcia calculată, cei cărora le-a fost dat mai ales în decursul veacului al XIX-lea să trezească din amorțeala în care zăceau popoarele asuprite ce ajunseră în noianul lor de nenorociri să piardă până și conștiința naționalității lor? Pentru a reînvia bărbățiile trecutului, pentru a reda credința de neam și speranța în viitor, legile și decretetele trebuiau să se dea în lături, să lase lirele poezilor să se încordeze și să cânte, ca din cântarea lor să izvorască credința, iar sunetele cele mai desnădăjduite cu lacrimi să fie smulse din sufletele cele mai împietrite și ca să se aprindă în toți deopotrivă dorul mântuitor de răzburare, de luptă și de întregire de neam.

Au trebuit cântecele unui Murășanu, poeziile unui Alexandri și proza unui Bălcescu, pentruca Românii să-și reamintească de vremuri mai demne și să scuture lanțurile unei robii îndelungate. A trebuit toată arta unui Voltaire și a unui Jean Jacques Rousseau pentruca burghezimea franceză să scuture edificiul de corupțiune și de desfrâu ce transformase cea mai temută monarhie a Europei într'o curte plină de principi moleșiți și de curtezane atotputernice. A trebuit toată literatura unui Goethe și a unui Schiller, toată munca înaltă a unui Beethoven și a unui Wagner pentru a pregăti în națiunea germană, desbinată de lupte intestinale și de

un trecut patricid, acea comunitate de ideal, de credințe și de aspirațiuni fără de cari tot geniul diplomatic a lui Bismark și toată perfecțiunea mecanizmului militar al Prusiei nu ar fi putut să clădească mândrul imperiu de azi.

Chiar chestiunile, cari par mai străine de artă, cum ar fi chestiunile economice, nu se pot lipsi de ajutorul ei. Cu cifre și statistici nu se mișcă o masă omenească, trebuie și aci să acoperi argumentele cu veșmintele artei, pentru ca ele să-și atingă scopul. Ce ar rămânea din socialism, dacă i-am lua toată arta cu cari apostolii lui au știut să-l învâluie? Azi mai cu seamă când multe din adevărurile doctrinare ale lui Marx și Lassalle sunt răsturnate și contrazise prin fapte, ceea ce rămâne mai viu și mai trainic în toată concepția socialistă — e tocmai umanitarismul acela larg, îngăduitor și milostiv, ce a presărat cu speranțe noi desnădăjduirea în care se sbuciumau desmoșteniții lumii.“

Am reprodus aceste rânduri de frumos avânt, ca să se vadă deosebirea dela om la om în lumea bărbaților politici și ca să înțeleagă chiar și cei mai îndărătnici dintre venerabilii noștri, că ceata selectă a oamenilor superiori e călăuzită de alte credințe în aprecierea scriitorilor pe tărâmul politic.

• * *
Uniți printr'un sentiment de firească frățietate și prin legăturile de solidaritate ale unui ideal comun, s'au grupat pe rând în jurul acestui ziar, care le-a asigurat pe deplin libertatea cuvântului, toți scriitorii dela noi. Așa cum sânt, cu rostul lor simplu de muncitori

în ogorul literelor, au venit aici să-și spuie credințe și păreri, cari îi frământă în vârtejul sbuciumului lor zilnic. În această muncă cinstită și desinteresată ei sânt sprijiniți de tovarășii lor din Regat, cu cari s'au înfrățit pentru a duce la isbândă aspirațiile juste ale unui neam.

Judecați acum D-Voastră, dacă o astfel de *tribună liberă* are un rost în câmpul publicității noastre. Dați-vă seama cu mintea limpede și neorbită de patimă, dacă o astfel de gazetă e utilă și trebuie susținută, sau trebuie luat ciomagul pentru a o desființa în numele „solidarității naționale“. Cumpănind aceste lucruri, mai puneți, vă rugăm, încă odată la cântar ideia bizară a „Tradării“ și nu mai cruțați încă un zâmbet în fața pretențiilor de oarbă supunere și proșternere la poalele „autorizaților“...

Judecați-le toate aceste și lucrați cum v'a povățui mintea așezată. Căci noi, ori-cât ne-am trudit, n'am putut găsi nici o „tradare“ în scrisul acelora, a căror intransigență națională e cea mai fundamentală justificare a existenței lor. Și — să fim iertați, — dar ori cum am privit problema, am ajuns totdeauna la rezultatul, că în republica literelor nu poate exista altă „autorizație“ decât talentul și cinstea omului de omenie...

VI.

Două mentalități: Budapesta—București.

S'a întâmplat la Arad, în ziua memorabilei „șezători“ a scriitorilor. Ieșeam dela banchet, unde însuflețirea de nespus a publicului ne-a dat o satisfacție atât de splendidă pentru răceala jignitoare a oamenilor dela ziarul „autorizat“, cari îndemnau lumea să rămâie acasă. La ieșire mi-a prins brațul unul dintre prietenii veniți dela București:

— M'a cam obosit veselia asta, nu vîi să ne plimbăm nițel? Mai vedem încălce furnica-rul ăsta ovreiesc...

Ne-am dus. Am luat-o domol înainte pe strada largă, răscolindu-ne impresiile... Amicul meu îmi vorbea cu căldură de entuziasmul lumii dela noi, eu îl ascultam potolit și mă gândeam la patimile mărunte, cari ne-au fost tulburat în ajun. Deodată, la un colț, unde se deschide o piață largă, vedem o adunare. Vre-o câteva sute de oameni grămădiți în jurul unui monument se agitau și strigau sub fâlfăirea unei păduri de steaguri ungurești. Dela tribună răsuna o voce cutropitoare, care își răsfrângea tunetele pe toată întinderea vastă a pieții...

Prietenul meu, vădit surprins de priveliștea neobișnuită, mi-a strâns brațul: Știi, că-i interesant? N'am văzut nici odată o adunare un-gurească, haida să ne ducem între ei...

Ne-am apropiat tot mai mult, făcându-ne loc printre mobul, care acoperea cu strigăte răgușite tiradele oratorului. Tovarășul meu se uita în dreapta și stânga, deslușind cu interes liniile acestor fisionomii ciudate. Găsindu-ne, în sfârșit, un colț unde eram mai aproape de tribună, ne-am oprit și dânsul se uita cu ochii mari la vorbitorul aprins. Vedeam că nu înțelege nimic, dar se trudește să aleagă rostul acestei vâltoari de patimi, care răpește auditorul. Am stat așa vre-o zece minute, el cu atenția încordată, eu cu un zîmbet trist pe buze. Când s'a isprăvit cuvântarea în slava de urale ale cismarilor cari fluturau steagurile și chioteau cumplit, eu mi-am tras binișor de mânecă amicul și așa cu încetul ne-am strecurat afară din vârtej. Incurînd, trecând la o răspântie, am ajuns într'o ulicioară dosnică și liniștită...

Mergeam așa înainte, braț la braț, tăcuți și duși pe gânduri.

Deodată, prietenul meu se oprește locului, mișcând dumerit din cap: — Ei bine, frate, m'am convins. E atât de largă prăpastia între sufletul nostru și cel unguresc, încât e imposibilă apropierea. Nu se poate. Ce are a face adunarea asta cu răcnetele ei înfiorătoare, deslănțuirile aceste de violență turanică, ce au a face cu blândeța contemplativă și visătoare a țaranilor noștri?... Cer și pământ. Ori și câtă vreme s'ar scurge, nu poate dura o punte peste prăpastia asta. Sântem alt aluat și pace. Iaca, eu rar înțelegeam ce spunea domnu' dela tribună, dar cumpănind așa melodia frazei cu ritmul ei ciudat, urmărind gesturile, modularea voci și toate așa rînd pe rînd, vedem cât de strașnic de departe cade de felul

nostru de-a fi. Nu știu cum aş zice, dar par'că și în cele mai subtile nuanțări ale muschilor obrazului se poate desluși îndrumarea misterioasă a unui spirit străin. Ce înfrățire miraculoasă trebuie să existe între nervura fină a pielii, între globulețele de sânge și rostul specific al idiomului, ca din înrudirea lor să ne alegem cu fisionomiile atât de marcate ale neamurilor diferite?... Ei zău, nu-i glumă, n'ai băgat tu de seamă, cum s'a statornicit o gamă particulară pentru fiecare popor în expresia feții?... Altfel se încruntă un Francez, altfel un Neamț și altfel un Bulgar. Iaca, bunăoară, sprîncenele ungurești... De ce rîzi?...

M'am uitat adânc în ochii companionului meu analist și i-am strîns mîna cu putere:
— Cum să nu rîd, dragă, sînt bizare, sînt cam de ocazie, combinațiile astea...

— Cum bizare? — Nu găsești tu, că e o intimă legătură organică între sufletul specific al unui neam și manifestările lui externe de orice natură?... Cum nu? Dar vezi, mi-se pare că duci prea departe teoria... În sfîrșit n'o cred potrivită pentru regiunile unde se întîlnesc mai multe elemente etnice, unde influența reciprocă naște compromisuri diferite...

— A — nu! — mă întrepru de dînsul. — Du-te în Elveția de pildă, unde bilinquismul e la ordinea zilei. Și-acolo poți alege pînă în cele mai mici amănunte aceste note particulare...

— Știi ce, prietene, — i-am răspuns, — *die Theorie ist grau*; în discuția asta eu am un argument sdrobitor, un argument suveran.

— Ce argument?

— Iaca ce argument... Știi tu, cine era oratorul, acolo la tribună?...

— ? ?

— Stai binișor, nu te speria. Era Ștefan Pop, deputatul nostru, prin urmare... vezi teoria...

Firește, că a rămas cam zăpăcit bietul om. nervos și-a făcut morișcă cu degetele, a strâns buzele, a închis ochii o clipă și, încredințându-se că i-am spus adevărul, și-a reluat vorba, urmând mai potolit: — Ei vezi... cum înșală aparențele... Cât pe aci să te supăr. Știu ce simțitori sunteți voi Ardelenii în dalde astea... Cum nu, cunosc din ziare pe domnul Pop și n'aș vrea, — doamne ferește, — să audă cum m'am păcălit... Nu l'au interesat, se vede, fleacurile noastre... dar îl știu un fervent apărător în camera din Budapesta... De sigur... dar, vezi, cum am zice, lăsând la o parte ori-ce considerații de persoane...

— În principiu...

— Da, în principiu... îmi susțin teoria... Dar să n'o mai lungim... Când vii la București? Ne-am mutat acum la terasa Oteteleşanu...

Schimbând vorba am alunecat repede peste acest delicat intermezzo, la care m'am mai gândit de atunci...

Imi vine în minte acum părerea înjghebată pe repezeală de acest drumeț, ai cărui ochi, deprinși să vadă un mediu adevărat românesc, au fost atât de isbiți de un tablou străin... De sigur, că în fond avea dreptate, când spunea de prăpastia dintre sufletele acestor două neamuri. Era mult adevăr și în teoria ce

formulase el în pripă asupra notei specifice, prin care se disting una de alta manifestările similare ale popoarelor diferite... Doar tocmai din aceste note particulare se alcătuieste zestrea sufletească a unui neam, cultura lui națională, cea mai superioară rațiune de a fi, prin care se deosebește și se completează în acelaș timp simfonia universală a geniului omenesc...

Judecând sub *acest* raport al *culturii naționale* stările dela noi, trebuie să constatăm fenomene din cele mai întristătoare, cari au un rol hotărîtor chiar și în micile amănunte ale frământărilor noastre zilnice. Ce e doar' toată sbuciumarea aceasta a noastră, un mănunchiu de scriitori exilați în atmosfera chinuitoare a unui spirit străin, ce e dacă nu o înălțuire de tresăriri pătimașe pentru a păstra neatins patrimoniul unei culturi naționale? În *acest sens* trebuie să fie judecată diferențierea mai nouă și gruparea din jurul acestui ziar, care nu e decât mijlocul de expresie al acestor străduinți. Nu e vorba aici de tendințele vulgare ale unor ambiții deșerte, ci de sbucnirea elementară a unui curent de simțire și de idei, care e o manifestare organică a evoluției noastre și-și găsește rădăcinile în solul sănătos al culturii naționale, românești.

Educația, cu desăvârșire străină, de care s'au împărțășit în școlile maghiare cărturarii noștri, a dat naștere unei mentalități hibride, care explică în mare parte multele rătăcirii de diferit ordin din viața noastră publică. De ce-am mai zugrăvi aici povestea tristă a unui suflet în pribegia lui dela căsuța țărănească, de unde a pornit, până la parchetul lustruit

pe care-și plimbă astăzi rostul înstrăinat? Această creștere unguerească cu spoiala ei a tăcut din cărturarul nostru în cele mai multe cazuri un rob al obiceiurilor și particularităților specifice sufletului unguresc. Pierzându-și în școala străină moștenirea adusă de acasă, neavând putința de-a cunoaște nici cele mai însemnate din însușirile înalte ale neamului său, în schimb însă îmbibându-se zilnic de duhul cutropitor al unei culturi fără nici o notă de înrudire, — acest desrădăcinat ajunge în mod fatal la o mixtură de precepte intelectuale și morale unică în felul ei. Plecând la drum cu asemenea merinde, cum poți aștepta să pastreze bietul călător o linie dreaptă? Dacă nu-l înghite valul, aruncându-l la fund, atunci rămâne așa un rătăcitor fără cârmă, a cărui luntre șubredă e purtată la întâmplare după bătaia vânturilor. Urmărește-l în viață și analizează-i toate afirmările dragostii lui de neam. Ai să vezi totdeauna nota silită, impusă a acestor atitudini voite. Nu stai în fața unei romanități organice, care porcede din fibrele ascunse ale sufletului românesc, ci în fața unor silințe cari tradează truda zadarnică a înstrăinatului. Fraza lui, gluma, gestul, citatele lui, cântecele ți se vor părea toate că vin de undeva de departe, dintr'o lume stranie și necunoscută. El poate să fie un om cinstit, un om cum se cade, un sincer aderent al partidului pe care-l slujește cu credință, dar cu bagajul lui de sentimente și de inteligență el are să devie pe toate cărările propagatorului inconștient al culturii ungurești și cu el se plimbă pururea un mic petec de Budapestă, care lasă urme...

Numai când îți dai seama de ravagiile zilnice ale acestui duli străin, când întâlnești

oameni, cari își afirmă romanitatea lor cu mijloace ungurești, numai atunci înțelegi adevărata primejdie și grozava nedreptate a apăsării noastre politice.

* * *

Ca o reculegere târzie, ca o protestare împotriva acestor stări nesuferite, s'au ivit în sfârșit impulsuri tot mai puternice, cari au început să abată spiritul public al generației mai noi de cărturari din această cale greșită. Cu deosebire deceniul din urmă a avut un rol decizător în plămădirea unui spirit nou, mai apropiat de trebuințele noastre sufletești.

— „Orice observator al stărilor dela noi trebuie să constate, că cei din urmă zece ani înseamnă o epocă importantă în evoluția noastră culturală. O mulțime de împrejurări au conlucrat în acest timp, ca rostul sufletesc al generației mai nouă să se abată din ogașa învechită a credințelor de demult. Prin răsărirea unor personalități pe tărîmul literar și științific în regat și la noi, tineretul ce și-a făcut educația în aceasta perioadă a primit îndrumări schimbate, din cari și-a croit o mentalitate aparte. Inflorirea literară excepțională a acestui deceniu, ivirea atâtor scriitori pe orizont, înființarea de reviste aici și dincolo, angajarea unor discuții de interes comun, trecerea mai deasă a graniței, toate acestea și multe altele au plămădit sufletul generației ce s'a format în aceste zile de sbucium rodnic și ne-au dat o icoană ale cărei conture mai fine, mai complicate, se deosebesc de imagina tradițională a cărturarului ardelean. S'a dat în vremea asta o revoluție intelectuală din care ne-am ales cu un „spor de pricepere“. Negreșit că fermentarea asta a modificat valori și-a

dărîmat altare. Pe ruinele diletantismului gol, care furnisa odinioară garniseala „Familiei” din Orade, — s’au ivit talente ce au smuls accente sincere de bucurie și de durere din sufletul neamului. S’au înstăpânit convingeri literare întrupate din acest nou curent de producție schimbată. Ne-am ales cu o limbă mai curată, care cucerește tot mai mult. Astăzi z-adolescentul din clasa a șaptea dela gimnaziul din Blaj — scrie versuri de o formă impecabilă, ca și liceanul din Ploiești, și zîmbește cu bunăvoință pe urma cutărei rămășițe din nobila trudă alui Țipariu. Pe terenul științific de asemenea s’a introdus mai multă disciplină și severitate, ca în trecut. Cu un cuvânt, generația acestei epoci a fost îndrumată spre orientări culturale superioare și cu deosebire a fost mai apropiată de normele specifice ale unei culturi naționale românești. E foarte firesc, că această schimbare a dat naștere unui spirit critic cu foarte legitime momente de criză.

Tînărul crescut în această școală nouă va avea o frază literară rotunzită, dându-și seama, că idealul național nu poate fi propagat într’o limbă execrabilă și cu lipsuri accentuate de cultură națională. Dânsul va cere orientări de cultură generală conducătorilor săi, va întoarce cu silă capul în fața tiradelor bunului retorism din bătrâni, așteptând o cumpănire reală a vieții și a împrejurărilor.

Conceptia, cum am zice pur sentimentală-platonice a datoriilor cătră neam, o va înlocui cu raționamentul rigid, care-și găsește temelul în cifrele statistice. În pornirile lui va mai sacrifica din capitalul de ipocrizie, acumulată în mod fatal într’o vreme de apăsare politică și socială. În judecățile, cari privesc

frământările interne, va fi deci mai răspicat, având în acelaș timp tresăriri mai dârze și mai violente în fața încercărilor dușmane de-a i-se desființa patrimoniul sufletesc. *Analizând deci capitalul intelectual al acestei epoce recente, vom desluși exigențe culturale superioare celor din trecut, constatând în acelaș timp și un spirit critic mai pronunțat, ale cărui preocupățiuni se desfășoară cu deosebire în cadrele necesităților tot mai evidente ale unei culturi naționale*.¹⁾

* * *

Acest curent susținut și propagat în mod firesc de oamenii, cari prin scrisul lor s'au putut apropia mai mult de sufletul poporului din care fac parte, își găsește de-un timp încoace expresia în coloanele acestui ziar. Se înțelege, că în lupta ce-a deslășurat pentru modificarea unora din valorile curente, prin manifestările sporadice de până acum, a ajuns să se ciocnească de multe ori cu formulele tradiționale, trezind astfel nemulțumiri. În *acest chip* sânt a se interpreta toate pășirile prin cari s'a solicitat așa zisa „premenire“, despre care s'a vorbit mai des în ziarul „Tribuna“. Protestările, uneori nervoase și violente, ale acestui curent nou împotriva stărilor de până acum, îndrumarea spiritului public la noi spre această matcă a culturii naționale, — iată izvoarele din care se hrănește tendința de premenire. Nu e deci nici de cum vorba de-o revoltă de pretoriani împotriva „statului major“, de-o vâltoare anarhică în contra „șefilor“, de-o pornire irespectuoasă pentru a necinsti bărbile albe, sau de smulgerea câtorva fotolii în areopagul nostru politic...

¹⁾ V. Tribuna nr. 73. -- articolul meu «O mărturisire».

Nu. Ci e manifestarea acestui spirit nou sub toate raporturile intelectuale ale vieții noastre. Acest curent, odată înstăpânit în suflete, trebuia să ceară cuvânt și nu poate fi înăbușit prin nici o intoleranță. El trebuie să-și facă cursul, pentru a-și smulge mai târziu biruința. Oamenii cu tact ar trebui să-l aprecieze și, în loc de-a se pune împotriva lui, dând astfel dovadă, că n'au înțelegere pentru trebuințele vremii în care trăiesc, mai bucuroși să se silească a prinde cât pot din îndrumările lui binefăcătoare.

Rezumând deci în scurte cuvinte deosebiriile oamenilor din generația mai nouă, grupați în jurul acestui ziar, de credințele cari cu puține excepții își găsesc expresia în coloanele „autorizate”, vom vedea că în realitate aici se dă lupta între două curente de idei, pornite din două centre diametral opuse. (Firește, când vorbim de *curente* nu ne gândim la persoane singuraticе, cari împinse de interes s'au atașat taberei unde nu se potriveșc prin însăși firea lor). E lupta între cultura națională românească și mentalitatea produsă de școala străină. Iși încrucișează deci puterile două lumi străine: *București și Budapesta...*

Ce credeți, pe partea cui va rămânea biruința? În cazul de față, noi ne mângăiem cu speranța că e pe deplin justificată învingerea celui dintâi...

VII.

Prin noi înșine.

În discuțiile ziarelor, cu deosebire de-un timp încoace, se agită tot mai des o chestiune predilectă : *împăcarea noastră cu guvernul*. Din lună în lună se ivește câte-o notă de trei rînduri la cutare gazetă, în care se amintește declarația în acest sens a unui politician ungar, sau părerile cutărui fruntaș de-al nostru. Ba, ce e mai mult, alături de străduințele puținilor oameni cinstiți, cari desfășură o activitate în această direcție, ne pomenim încetîșor cu o întreagă ceată de aventurieri, pentru cari apostolatul de acest gen a ajuns un fel de profesiune, destul de rentabilă pentru bucătăria lor. Și am fi nedrepti, dacă, judecând cu deplină răceală, n'am spune că în opinia noastră publică aceste tendințe pe ici pe colo găsesc un oarecare răsunset. Ne mai cumpănind acum raționamentele de ordin politic, prin cari s'ar putea susține sau dărîma îndreptățirea acestei chestiuni, să ne dăm seama în treacăt din ce concepție anume pornește vînturarea ei și întru cât sînt juste rezoanele spiritului public din cari e scoasă la suprafață.

Aruncînd o privire asupra frămîntării noastre din trecutul apropiat, noi vedem cum acțiunile politice săvârșite de noi se reduc

aproape numai la formularea unor juste pretenții, la accentuarea când mai slabă, când mai puternică a postulatelor noastre legitime față cu organele puterii de stat, fără a se statori în acelaș timp căile și mijloacele unei întăriri naționale la noi acasă prin puterile noastre. Din toate actele noastre politice se răsfrânge acest principiu de-a statori o formulă față cu o situație nouă creiată de-o lege sau dispoziție mai recentă prin cari se țintea desființarea noastră, fără a se indica în acelaș timp mijloacele de rezistență și fără a se lucra sistematic la opera de apărare. Din aceste rezultă împrejurarea extrem de păgubitoare pentru noi, că până când guvernele, cari s'au perindat, au mers din succes în succes în munca lor de destrucțiune a puterii noastre, noi am pierdut pe rând tot ce ni s'a dat odinioară prin favoarea vremilor și înțelepciunea fruntașilor de-atunci, fără a câștiga în schimb prilejuri noi de consolidare. Această stare a lucrurilor a dat naștere concepției greșite și prea puțin potrivite cu normele de viață ale unui popor luptător, că soarta noastră e în mâna adversarului, că tăria sau slăbiciunea lui are să determine starea poporului românesc. Prin aceasta s'a mutat oare-cum centrul de gravitațiune al situației noastre în afară de noi înșine, contribuindu-se astfel la înjgheizarea unei serii de credințe greșite, cari îndrumau spiritele spre pasivitate și spre o cumpănire oare-cum fatalistă a împrejurărilor. Prin aceasta se explică, între alte neajunsuri ale vieții la noi, și linia de oboseală ce-o vedem adese ivindu-se la suprafața vieții noastre politice și poticnirile pe cari ni le aduce descurajarea slabilor, ori specula negustorilor și ahtiarea aceasta după pace, de care ne

împiedecăm tot mai des în timpul din urmă.

Nimeni nu va tăgădui, că în viața unui popor relațiile lui cu toate ramificările aparatului de putere din statul în care trăiește sânt hotărâtoare. Nimeni nu va tăgădui, că regimul politic de care-l împărtășește cârmuirea, în ale cărei mâni se concentrează toate forțele vieții de stat, deci și însăși forțele lui, are un rol decizător în desvoltarea unui popor. E firesc deci, că până la statornicirea unui echilibru normal între poporul, care e elementul susținător, și între guvern, care e elementul de cârmuire al vieții de stat, nu se poate aștepta o stare de lucruri prielnică. E natural deci, ca factorii conducători ai acestui popor să fixeze doleanțele lor față cu puterea ocârmuitoare de stat, dar e tot atât de natural, ca, dacă vor să contribuie la înlăturarea regimului păgubitor, să-și lămurească mijloacele de întărire internă. Numai în acest chip se poate pregăti sau accelera schimbarea dorită. Iată așadar, că necesitatea reclamă nu numai o linie de conduită față de adversar, ci o serie de îndatoriri față de tine însuși. Trebuie deci program și muncă pentru realizarea lui în sus și program și muncă pentru întărirea ta în jos. Aceasta e concepția elementară, care se desface din acțiunile conștiente ale neamurilor, cari, în luptă cu aparatul vieții de stat, au să-și satisfacă necesitățile lor.

Judecând în această ordine de idei conducerea noastră politică și spunând adevărul întreg, trebuie să constatăm că acest principiu al bifurcației nu a fost urmat, că au rămas covârșitoare acțiunile pentru a se fixa raporturile noastre față cu cârmuirea statului, fără

ca această conducere politică să ieie măsurile necesare pentru apărarea și înaintarea de acasă. Cercetați sub acest raport toate actele și hotărârile frământării noastre politice mai recente și veți vedea nota distinctă a acestei concepții. Dovada clasică e însuși programul național din 1881, care în 9 puncte fixează pretențiile legale ale neamului nostru față cu factorii vieții de stat, fără a norma însă îndatoririle față cu noi înșine, fără a ne da în acelaș timp o codificare a luptei de-acasă, cum am zice, un regulament intern pentru activitatea menită a se desfășura în cadrele instituțiilor ce avem. Ne făcându-se acest lucru și rămânând hotărâtoare în toate actele noastre concepția amintită, noi am fost condamnați să înregistrăm în urma situației extrem de favorabile a guvernelor ungurești o serie de pierderi, tot atâtea rezultate ale unei opere de dărimare, fără a putea înregistra un singur câștig politic, rezultatul unei opere de clădire din partea noastră. De-aici perseveranța continuă în reducerea la minim a pretențiilor noastre, de-aici politica de renunțare, de-aici statornicia licitație minuendă a frunțașilor, de-aici momentele de criză în moralul maselor populare.

Evident, că această stare de lucruri nu poate fi nici în favorul nostru, nu poate nici să dăinuiască multă vreme. Lumea se întreabă cu drept cuvânt, unde avem să ajungem, dacă conducerea noastră politică își restrânge activitatea la trei discursuri pe an în parlamentul din Budapesta, la câteva adunări populare și o serie de comunicate în presă în cari se afișează proteste platonice? Are să se întrebe, care e acțiunea conștientă, sistematică, a acestei îndrumări politice aici acasă între limi-

tele putinței create de legile vitrege? Și va zice, cu toată dreptatea: comitetul nostru național e reprezentanța intereselor neamului; în această corporațiune se găsesc exponenții încrederii obștești, meniți a iniția și îndeplini acțiuni pentru întărirea noastră internă. Ei bine, unde sânt aceste acțiuni, fără de cari se părăginesc forțele noastre? De ce acest interes exagerat al fruntașilor noștri față de cele mai neînsemnate acte din bucătăria politicianismului unguresc și de ce neglijarea celor mai importante din năzuințele noastre interne? Unde e comitetul național, chemat a conduce și îndruma manifestările multiple ale vieții unui popor, unde e activitatea lui pe tărîmul diferitelor ramuri de întărire națională? Cari îi sânt lozincele, cari îi sânt faptele de ordin *cultural, bisericesc, economic*? Unde îi găsim urmele în parlamentarismul sinodal, menit a deslega problemele excepțional de importante ale vieții noastre bisericești și școlare, chemat a determina atitudinile arhierilor, ale preoțimii și învățătorimii, tagmele pe cari se razimă însăși existența noastră? Unde îi găsim îndrumările în variatele și marile probleme ale luptei noastre culturale și economice? Că se lucrează pe ici pe colo în această direcție, e adevărat, dar tot atât de adevărat e că în această lucrare comitetul național, care prin însuși rostul lui ar trebui să fie *parlamentul afacerilor noastre interne*, nu-și are partea lui de activitate.

Firește, că pentru susținerea și îndeplinirea acestui principiu se cere, pe lângă o serie de cunoștinți pozitive, o însușire, fără de care ori-ce gând bun e zadarnic: *muncă*. Pentru-că, în acest caz, dându-ue seama, că trebuie să trăim prin noi înșine, comitetul na-

țional ar trebui să fie o corporație cu adevărat vie, care se susține pe sine și susține pe alții într'o continuă fermentare rodnică. Atunci nu sânt suficiente întrunirile de până astăzi cu caracterul lor platonice. Atunci se pretinde o vastă muncă de organizare, care și-ar manifesta influențele în toate ramificările vieții noastre publice. Atunci am avea broșuri de propagandă, — de sigur nu ca cea dela Brașov, — am avea o organizație de partid, am avea o serie de acțiuni conștiente pe toate terenele. Se înțelege, că numai atunci s'ar putea vorbi de-o reală conducere politică a poporului nostru, care astăzi tînjește coplesit de mizerii, sau dibuiește mai departe în puterea inerției seculare.

În această ordine de idei s'au lansat în ziarul „Tribuna“ multe propuneri, ca d. e. activitate din partea comitetului pentru salvarea școalelor populare, pentru pregătirea unei opere statistice, scoaterea de broșuri, aranjarea adunărilor populare și alte multe proiecte, cari ținteau la consolidarea noastră. În loc să fie primite cu bunăvoința cuvenită aceste accente critice, izvorîte din cele mai bune intenții, ele au fost strivite cu o intoleranță neobișnuită, strigându-se în cele patru unghiuri „trădare“ și aruncându-se epitete injurioase oamenilor dornici de o inovație. Natural, că a te îngrădi în fața oricărei premeniri și a protesta în numele sfintei „solidarități naționale“, de câteori ți-se cere muncă și hărnicie, e cu mult mai comod. Dar cu această comoditate noi nu ne ducem departe. Dacă orice întreprindere, orice societate nu poate fi îndrumată decât de-o muncă sistematică, cum să poată fi călăuzite pe drum bun destinele unui popor? Dacă și societatea noastră pentru crea-

rea unui fond de teatru scoate la an o carte, un anuar, cui îi poți lua în nume de rău când rămâne dureros atins, văzând activitatea atât de subțirică desfășurată la noi în fața unei conferențe naționale, din care lumea se alege abia cu impresiile fugare ale unui discurs de ocazie, spus pe repezeală?...

Desigur, că s'au ivit pe ici pe colo note răzlete, cari tradau oarecari nemulțumiri și nu aveau alt scop decât o îndreptare a lucrurilor în favorul nostru. Cu deosebire în generația mai tină a prins tot mai puternice rădăcini credința, că în loc de a se exagera importanța pășirilor noastre față de dușman, mai bucuros să ne pătrundem de ideea, că trebuie să trăim prin puterile noastre și să desvoltăm astfel o muncă mai intensivă la noi acasă. În această direcție s'au înfiripat toate criticele publicate în timpul din urmă în ziarul „Tribuna“, excepționând, firește, violențele războiului pe care a fost silit să-l poarte pentru a nu fi exterminat.

Cumpănite cu judecata omului obiectiv, aceste dorințe sânt cât se poate de juste. Nu-i nici o lipsă, ca cineva să fie un strașnic astronom al „constelației europene“, e destul să aibă mintea limpede și sentimentul realității, ca să-și deie seama, că în viața noastră politică sânt necesități superioare unui discurs din palatul de pe malul Dunării și că salvarea unei școli populare a unui cătun românesc din ghiarele guvernului e mai importantă, decât un toast diplomatic pentru contele Tisza la prânzul preasfântului din Arad. Fiindcă, oricât ar fi de supărăcioși fruntașii noștri, noi nu putem ascunde adevărul, că soarta politică a neamului românesc poate fi mai degrabă în-

drumată pe cărări bune de vrednicia lor, decât de slăbiciunea adversarului și că, indiferent dacă ne împăcăm sau ba cu guvernul unguresc, la urma urmei singura formulă hotărâtoare a existenței noastre rămâne: *prin noi înșine*.

Cetitorii imparțiali pot judeca, dacă criticele și aprecierile izvorite din asemeni considerații publicate în acest ziar merită o serioasă cum-pănire sau stigmatul „tradării” și măciuca intoleranței. Judecând își va trage seama și dacă trebuie să sprijinească mai departe un astfel de organ sau trebuie „boicotat pe toată linia și scos din casele românești”.

Să judece.

VIII

Adevăruri.

Cer iertare cetitorilor pentru oboseala ce le-am pricinuit prin paginile de până acum, cari au avut menirea să lămurească dreptul de existență a unei instituții, împotriva căreia din motive străine de interesele generale ale neamului s'a pornit o violentă și nedreaptă campanie de distrugere. Am socotit însă, că e o datorie morală a mea ca, după provocări fără sfârșit, să dau lămuririle și justificările cari nu mai puteau fi retăcute, fără a arunca prin această o umbră asupra intențiilor curate ale unor oameni cinștiți. De sigur, că pe cât de dureroase au fost pentru publicul cetitor, pe atât de amare au fost pentru cel ce-a prins într'un mănunchiu aceste constatări triste. Cu toată amărăciunea însă, ce-ți inspiră pornirile de dușmănie între frați, în aceste zile când numai închegarea desăvârșită ne poate salva de urgia valului cutropitor, cu toată întristarea

ce-ți lasă în suflet clipele destul de jalnice prin cari ne strecurăm acum, totuș avem mângâierea, că orice luptă, fie cât de îndărătnică, pentru susținerea adevărului, cu toate desavantagiile ciocnirilor trecătoare, nu poate fi păgubitoare. Pe lângă folosul incontestabil al acestor frământări, cari au fost un prilej de-a ne cunoaște pe noi înșine, scoțând la iveală multe patimi cari dormitau în umbră, trebuie să relevăm că discuțiile noastre au avut darul de-a sgudui puțin opinia publică din apatia ce-o cuprinsese în vremea din urmă și, cu notele de sinceritate răspicată ce s'au aruncat, au distrus o seamă din formulele unei ipocrizii tradiționale.

Apropiindu-ne acum de sfârșitul constatărilor noastre, de sigur prea pripite pentru a putea lumina măcar în parte năzuințele cari se desprind din dorul de muncă a unui mănunchiu de oameni, ne va fi îngăduit a le grupa din nou în câteva cuvinte, pentru a putea fi cumpănite cu toată ușurința de către cetitorul, care are dreptul să ceară lămuririle cele mai precise.

Iată deci adevărurile cari au fost fixate în scrisul nostru:

1. Ziarul „Tribuna“, apreciind necesi-

tatea de a se închea astăzi toate forțele noastre, pentru a asigura astfel o pășire unitară împotriva dușmanului comun, prin publicarea articolului „Treuga Dei” a făgăduit readucerea discuțiilor publicistice la nivel principiar, curmând orice atac personal și preșăbind astfel calea bunei înțelegeri între frați. De acest angajament s'a ținut, cu toate loviturile îndurate, cu toată nedreptatea evidentă ce i-s'a făcut prin așezarea ziarului »Românul«, ca organ de concurență, tocmai în Arad, timp de-o lună și mai bine. Cu toate aceste unii dintre fruntașii noștri au început din nou o campanie și mai violentă pentru distrugerea »Tribunii«. Această campanie s'a redeschis prin publicarea broșurii dlui Alexandru Vaida: Tisza—Mangra și „Tribuna”, prin răspândirea ei de către organul autorizat al comitetului național în mii de exemplare, prin introducerea injuriilor în casele țărănești și prin nenumăratele articole de-o vădită rea voință, publicate în o parte din presa dela noi și din România. Rămâne deci stabilit faptul, că urzitorii noi ai regretabilelor îndușmâniri mai recente sânt numiții factori și că răspunderea pentru stările triste de azi și din viitor nu cade în sarcina ziarului „Tribuna”.

II. Detractorii de astăzi ai ziarului »Tribuna« sânt tocmai susținătorii de ieri, cari

vreme de-un deceniu și mai bine au lucrat în netulburată tovărășie, diriguind acest organ de publicitate împreună cu proprietarii de astăzi, cu cari de vre-o jumătate de an au ajuns la ceartă. Acest ziar, în jurul căruia s'au grupat în timpul din urmă condeiele de seamă, din generația mai nouă, a fost înainte cu un an sărbătorit de toată obștea românească în frunte cu dușmanii lui de astăzi, cari atunci i-au adus cele mai mari laude, iar acum vor să convingă lumea, că dela întemeiere a fost o primejdie națională. Dela praznicul amintitelor tămâieri și până astăzi, „Tribuna“ n'a săvârșit nici o greșeală prin care ar merita oprobriul unor oameni obiectivi, călăuziți de interesele generale ale neamului. Cu toate acestea e zilnic acoperită de insulte, manifestându-se cu-o înverșunare crescândă tendința de-a se pune stăpânire pe proprietatea materială a acestui ziar, fără a se ținea seamă de împrejurarea, că scriitorii grupați în jurul lui dau cele mai depline asigurări pentru o ținută absolut ireproșabilă și corectă.

III. Pentru a se discredita »Tribuna« în fața maselor de cetitori, a fost inventată în mod fals și tendențios calomnia, că ar întreține legături ascunse cu călugărul Mangra. Rămâne constatat adevărul, că tocmai în coloanele acestui ziar s'a săvârșit

uciderea politică a numitului transfug, care din zilele dintâi ale căderii lui morale a fost înfrânt de intransigența »Tribunii«. S'a arătat, că pentru acreditarea insultei cu »tradarea« au fost folosite excerpte din articolele scrise de oameni, cari, în numele cinstei și aptitudinilor ce reprezintă, sânt invitați la colaborare de înșiși dectectorii acestui ziar. E evident deci rostul șubred și imposibil al acestor calomnii izvorâte din patimă.

IV. Din discuțiile urmate de-o vreme încoace în publicistica noastră se desprinde constatarea obiectivă, că o mare parte din loviturile, cari se aplică astăzi ziarului »Tribuna«, purced din intoleranța cu care se primește la noi accentuarea critică a multelor noastre neajunsuri. Acest organ e apărătorul libertății de gândire, a cărei înăbușire e dorită de unii oameni, cari înadins confundă rostul lor cu »solidaritatea națională și disciplina de partid«.

V. Aceșt ziar e o tribună liberă, în jurul căreia s'au grupat scriitorii cei mai de seamă din Ardeal, cari, în deplină frăție-tate cu tovarășii lor din Regat, își desfășură activitatea de regenerare a vieții noastre culturale și politice. Convînși, că munca lor nu poate constitui o tradare și talentul lor un pericol național, acești scriitori cred că pot avea un rost în vârtejul frământă-

rilor de astăzi ale poporului nostru și călăuziți de această credință ei merg înainte, suportând batjocurile și insultele mândrilor noștri fruntași, cari vorbesc în numele »experienței politice«.

VI. Din linia de conduită, urmată de ziarul »Tribuna«, poate desluși orice judecător nepreocupat stăruința de-a se îndruma spiritul public la noi spre-o cultură națională, primejduită de influențele străine ale importului de suflet unguresc în mentalitatea cărturării noastre. Acest ziar a devenit ecoul legăturilor de unitate sufletească cu Regatul, create cu deosebire prin înflorirea literară a deceniului din urmă. Multe din ciocnirile acestui ziar se pot atribui tocmai antagonismului firesc dintre reprezentanții unor concepții izvorâte din două curente culturale diametral opuse.

VII. Credincioși principiului de-a ne salva neamul mai mult prin noi înșine decât prin așteptarea platonice a unor constelații politice, a căror fixare nu poate fi influențată de puterile noastre, scriitorii acestei gazete au cerut o mai vie și mai sistematică muncă comitetului nostru național, care pentru criticele ce i-s'au adus a răspuns cu-o violență neobișnuită la noi !

Iată adevărul întreg asupra situației nespuse de triste ce s'a creat în publicistica noastră. Cetitorii n'au decât

să puie la cântar aceste constatări, să cumpănească calmul cu care au fost formulate, să asemene tonul în care s'au spus cu epitetele de cari sunt saturate coloanele ziarulu autorizat și apoi să-și tragă seama pe partea cui e dreptatea. Să se gândească în acelaș timp, întru cât a fost și este justificată toleranța acelora dintre fruntașii noștri, cari în aceste zile extrem de grele propagă desbinarea și — ce e mai regretabil, — introduc în masele țărânimii germenul certelor disolvante.

Potrivit judecății obiective, cu care se vor alege, să-și aranjeze pe viitor simpatiile, arătându-și mulțumirea sau osânda, după cum vor crede de cuviință.

Cu aceste am încheiat de astădată constatările de ordin general, pe cari le-am prins în alergarea condeiului, dar pentru cari, pornind din iubirea de adevăr și din intenții curate, luăm toată răspunderea. Mai rămâne, ca scriitorul acestor rânduri să spuie o seamă de cuvinte potolite, drept răspuns la scrisoarea deschisă a domnului Alexandru Vaida.

Scrisoare deschisă către d. Alexandru Vaida.

Iubite amice!

Să scriu, să nu scriu?... Sunt aproape două săptămâni, de când am isprăvit articolele, pe cari mi le-a adus în condei cartea ta dela Braşov. Le-am aşternut atunci pe hîrtie, în pripă, turnându-se gîndurile în unde limpezi, cari curg fără zăbavă, ca toate undele cuprinse în matca adevărului. Spuneam acolo credinţe, cari privesc frămîntarea zilelor noastre şi aduceam în alergarea condeiului păreri despre lucruri şi oameni. Şi-acum, când la chemarea ta, trebuie să-mi ridic glasul pentru a mă apăra pe mine, acum simt ca o povară pe umeri, simt o silă de vorbă şi cuvintele fug dinaintea mea, uitându-şi parcă îngăduinţa lor de odinioară.

Adevărat! Ori-cât de des mi-am coborât pe hîrtie crâmpcie din sbuciumările inimii, totuş pînă astăzi am rămas cam străin de meşteşugul de-a vorbi despre mine însumi. În vârtejul vieţii m'a călăuzit totdeauna credinţa, că sufletul unui

scriitor trebuie să fie o lentilă, în care se concentrează sentimentele celor mulți. În această credință mi-am înăbușit atâtea și atâtea dureri intime, pe cari chiar armonia ritmului le ispitea să-și spuie taina lor ascunsă. Le-am înfrânat și le-am pus zăgaz în multe rânduri. O pornire de sfială și cuviință îmi șoptea parcă: Ce pot trage în cumpănă bucuriile și durerile tale, picături din vastul ocean al vieții? Deschide largă fereastra și ascultă viforul de-afară, pătrunde-te de măreția lui grozavă și simulge cât poți din mugetul lui.

Cam în acest chip m'am povățuit până acum și de-aceia îmi cade nespus de greu astăzi să aduc justificări de ordin personal într'o chestiune unde numai o judecată greșită poate găsi alte îndrumări decât cele izvorâte din cumpănirea bine-lui obștesc. Dacă totuși o fac e, că vreau să lămuresc din acest prilej împrejurarea destul de întristătoare pentru mine, că gândurile noastre în aprecierea unor îndatoriri ale vieții, nu merg alături, ba — după-cum s'ar părea. — au apucat cărări potrivnice...

Mi-se pare cu totul ciudată concepția pe care se sprijinește scrisoarea ta, când crezi, că cine știe ce dorinți neîmplinite mi-au inspirat „rolul de-o jumătate de an încoace în viața noastră publică”, și când

gândești, că prin acordarea unor favoruri — la cari niciodată n'am râvnit — aş putea fi îndulcit, ca să-mi pun strajă guri, ori să mă dau la brazdă. Ai fost în mare rătăcire scriind aceste rânduri, din care acum aleg cu durere, cât de rău am fost înțeles în sbuciumul ce mi-s'a desfășurat adese sub ochii tăi... Doamne! Stau și socotesc acum... Să fi urmat în drumul meu povăța unui egoism căldicel, cu cât mai netede mi-ar fi astăzi cărările vieții... Atunci aş fi rămas dela început izolat în singurătatea splendidă a artei senine, aş fi ascultat din turnul de ivoriu cântarea sferelor și din răcoarea dulce a Olimpului aş fi trimis tot la două săptămâni madrigale parfumate... Atunci aş fi astăzi „încununat de glorie” și aş fi fost privit de compatrioții mei ca un mic obiect de lux, care e purtat la sărbători. Atunci nu eram acoperit de insulte în gazeta voastră autorizată, nu s'ar fi curmat diti-rambii ce mi-a împletit — (vai, de-atâtea ori, încât eram pe calea de a-i crede) — bunul meu profesor Goldiș, atunci d. Cicio Pop nu mi-ar fi strigat lecții de naționalism spus în cel mai fortissism avânt de o tipică oratorie românească... Atunci... — Dar să punem capăt acestor dulci viziuni gânditoare... Să revenim mai bucuros la realitatea dură a unei

vieți, care a prețuit mai mult vârtoarea de patimi din jurul ei, pe cari a căutat să le înțeleagă, decât contemplarea dela distanță a războiului... Să încercăm deci a schița în pripă conturile unei mici spovedanii și să cântărim în treacăt, ce păcate grele am scris la răvaș...

* * *

Voi spune în câteva cuvinte care este „rolul” meu, de care tu, iubite amice, cum spui „în adins” ai evitat să te ocupi, ca și când în acest chip mi-ai face serviciul prietenesc de a mă scuti de-o mare rușine. Iată, eu sunt mai nemilos cu mine și-mi mărturisesc cu inima liniștită păcatul. Nici nu-mi trebuie vorbe multe, fiindcă în articolele, scrise sub ochii cetitorilor, e întreg acest „rol”, pentru care, firește, iau toată răspunderea. Acolo se spun o seamă din credințele ce mă îndrumă și a căror dărâmare îi stă în voie ori-cui. Taine nu am, legăminte ascunse asemenea.

Cu deosebire două motive m’au făcut să rămân mai departe între scriitorii ziarului „*Tribuna*”, cu care niciodată în viață nu am avut și nu am nici astăzi altă legătură, decât relație de colaborator. Aceste două principii sunt: *susținerea libertății de gândire și apărarea unei instituțiuni, pe care o socot folositoare inte-*

de lună, când pribegeam printre străini. Ceteam acolo departe „Tribuna”, care-și urma linia de veche intransigență, în vreme ce eu ținând ogașa unor credințe de demult, pe cari le mai spuseseam între aplauzele voastre, prietinii mei mai mari de-acasă, îi trimiteam rândurile mele...

* * *

Așa fără nici o tulburare, au mers lucrurile frumușel înainte, până într'o dimineață de Octomvrie la Paris, când unul dintre prietinii din Arad mi-a trimis o scrisoare în care, fără a-mi putea aduce un singur motiv acceptabil, îmi cerea din pricini pur personale, să-mi întrerup colaborarea la „Tribuna”. Ce se întâmplase, mă rog? Ce să se întâmple? Iaca, un lucru atât de obișnuit în lumea noastră, răpită de vârtejul unor preocupății destul de înguste: prietinii mei din Arad, pe cari îi lăsasem la plecare într'o simpatică tovarășie, s'au certat, cum vedeam din scrisori, s'au certat rău de tot. Vorba era acum, ca cei supărați pe cei din jurul „Tribunii” să le taie apa dela moară la cești din urmă, trăgându-ne de mânecă pe noi colaboratorii gazetei.

Pe tema asta s'a început o campanie năstrușnică. S'au mișcat oamenii, li s'au scormonit interesele, li s'au montat rubedeniile, s'au făcut călătorii de „capaci-

tare" în dreapta și stânga, s'a angajat un vast aparat de organizare pentru a se distruge o instituție, care nu avea nici o vină. Firește, că acolo departe, nici eu nu puteam fi lăsat în pace să contemplez cutare colț din muzeul Carnavalet, trebuia să fiu „capacitat”. Ce-a urmat, a fost o adevărată tortură. S'a pornit un potop de telegrame, scrisori recomandate, scrisori expres, cărți poștale. Încât factorul care urca treptele atât de des până la odăița mea din etajul al treilea, mă privea cu mirare și neîncredere. Prieteni, la cari țineam, oameni cu cari nu schimbam trei vorbe, îmi trimiteau zilnic pachete de insulte la adresa „Tribunii”. În această ceată, mi-aduc aminte, ai fost și tu cu o lungă, foarte lungă scrisoare. Toți vorbeai cam la fel: Scumpul nostru, mult prețuit prieten, „condei de aur”, om de omenie, să trăiești la mulți ani, te îmbrățișăm de nenumărate ori. Ias-o dracului „Tribuna”, căci cei care o țin sunt șarlatani, etc. etc... Acuma eu, păcatele mele, ce era să mă fac, acolo pe malul Senei? Scoteam „Tribuna” din buzunar, o ceteam, o răscețeam, căutam înțelesuri ascunse. Nu găseam nimic. Era tot gazeta cea veche, de care erau înamorați amicii mei până alătăieri. De sigur, că nu m'am putut dumeri și astfel

le-am răspuns la fel tuturor oamenilor de acasă: Dragă domnule, iubite prietene, mulțumiri pentru complimente, să trăiești la mulți ani... Cât despre „Tribuna”, te rog să mă lămurești ce-a păcătuț, că eu nu văd nimic... Înțelegi, că eu țin la D-ta, dar pentru Dumnezeu, lasă-mă să țin ceva și la mine... Bagi de samă, că nu pot fi mutat, așa dela o casă la alta, din bun senin... Asta merge cu nițică rușine... Eu nu pot admite, că am fost atât de orb, ca să cad într'o bandă de hoți. Vreau să-i prind întâi cu ocaua mică. Arătați-mi deci infamia, să pot injura și eu. Până atunci însă, fără supărare, nu pot arunca cu pietrii în casa unde am fost oaspe primit cu brațele deschise....

— Cetitorii își aduc aminte, că în acest sens am fost nevoit să public mai multe declarații, atât singur, cât și, după întoarcere, cu prietenii mei Agârbiceanu și Lupăș. Știu și aceea, că afară de injurăturile de rigoare, n'am primit nici o explicație acceptabilă.

Acum, înainte de-a urma mai departe această jalnică comedie, iubite prietene, îngăduie-mi, te rog, să deschid o paranteză și să judecăm împreună corectitudinea procedului meu. Tu îmi vorbești

cu multă duiosie de „dragostea ce mi-a dovedit un neam întreg și de înaltele datorii de ordin moral față de numele” meu. Fă-te judecătorul meu, tocmai în numele acestor lozince. Gândește-te, n'am purces corect, când păstrându-mi vechia convingere, față de un lucru, care întru nimic nu s'a schimbat, urmez și mai departe aceiaș linie de consecvență în apreciere? Nu e aceasta o elementară „datorie de ordin moral?” Era „moral” oare să mă las tîrît de voi, împotriva credințelor mele, și să-mi pun toate puterile, ca să desființez o instituție înjghebată cu atâta trudă și menită a se îndrepta, dacă a greșit, nu a se șterge de pe fața pământului? Pune mâna pe inimă și judecă cu mintea omului desrobît de patimă. Astfel de pilde de „disciplină” crezi tu, că trebuie să deie unul dintre scriitorii bietului nostru neam cu sufletul covârșit de reminiscențele umilinței istorice? Eu nu cred așa. Dimpotrivă, am credința neștrămutată, că mâna unui om e vrednică să ție un condei numai pînă în clipa, cînd acest instrument, ascultând îndemnul inimii, e armă pentru apărarea convingerilor, pentru susținerea libertății de gândire. Indrumat de această judecată m'am împotrivit tuturor chemărilor dulci și tuturor amenințărilor bătăioase, cari nu m'au

înfricat. Am o mângăiere din cele mai frumoase, că în această cale a mea am putut merge alături cu o seamă de distinși prieteni, călăuziți de aceiași pornire, cum sînt pe lângă cei mai de seamă scriitori ai generației tinere din Regat, toți scriitorii dela noi în frunte cu: *Sextil Pușcariu, Alexandru Ciura, Ilarie Chendi, Ioan Agârbiceanu, Ioan Lupaș, V. C. Osvadă, Onisifor Ghibu, Gheorghe Pop* și alții. Gîndește-te, iubite prietene, tu care ai darul dela Dumnezeu de-a înțelege poate mai mult decît unii din tovarășii tăi tainele sufletului de scriitor, gîndește-te, dacă această ceată de oameni ar mai ținea cu îndărătnicie la acest ziar, dacă ar mai îndura batjocuri și injurii din clipa cînd s'ar fi convins, că nu apără o cauză dreaptă și nu susțin o instituție utilă intereselor naționale? Gîndește-te și sunt pe deplin încredințat, că în noul răspuns ce voi primi din partea ta, nu vei mai invoca „înalte datorii de ordin moral”, fiindcă te vei convinge însuți, că tocmai pentru împlinirea acestora îndurăm astăzi loviturile tale.

* . *

Ce-a urmat de aci înainte, se știe. Au venit împletiturile de fulgere ale domnului Aurel C. Popovici, cari îngrozeau at-

mosfera cu pocnete fioroase. Au trecut și aceste, spulberate de cele dintâi raze ale adevărului. Cetitorii știu, că la provocările mele repetate de-a se lămuri, d. Popovici n'a mai dat nici un răspuns. Ce s'a desfășurat mai departe, e în adevăr foarte instructiv pentru lumea dela noi. E instructiv, fiindcă vezi prin ce pasuri e purtată cinstea unui om nevinovat, care în pornirea pătimașă a deaproapelui orbit, e tîrît tot mai jos și în trei luni de zile ajunge să fie stropit cu noroi, de aceleași mâni, cari îi aprindeau tămâie. Scriitorii grupați în jurul acestui ziar au fost invitați în termini călduroși să colaboreze la „Românul”, iar când au refuzat, s'a început laudabila operă de a-i discredita în fața publicului. Mai întâi batjocuri în convorbiri particulare, apoi note jignitoare la gazetă și așa înainte. S'a scos la iveală fantoma „trădării”, s'au scris scrisori cetățenilor dela Brăila, s'a început vânătoarea după abonații „Tribunii”, s'au ținut discursuri indignate studenților din Pesta și în sfârșit, când s'au încercat toate fără rezultat, când se potolise lumea și nu se mai aștepta la nimic, ai venit tu cu cartea „dovezilor”...

Doamne sfinte, cu atâta energie risipită zadarnic, câte lucruri bune se pu-

teau pune la cale pe seama biștilor noștrii săteni din cercul Arpașului...

*

Dar să ducem mai departe firul. N'a fost de-ajuns, că în ziarul vostru ați tipărit ne mai auzite înjurături la adresa unei gazete unde scriu atâția oameni cinstiți, n'a fost destul, că ați dat drumul unor scribi importăți dela București să introducă în publicistica noastră, în tradiționala cinste ardelenescă, obscenități de mahala. A trebuit să vă vedem ducând cearta în mijlocul țăranilor, adunați la Lugoș din toate înfundăturile satelor, ca să asculte pe părintele Lucaciu, venit anume dela Sătmar să facă *prost* pe subsemnatul... A trebuit să se zădărnicească mintea senină a țăranilor din Banat cu povestea „tradării” și înalte rezoane politice au cerut, ca eu să fiu prezentat drept „perfid” care propovăduiesc preoțimii părăsirea partidului național...

Stai și judecă, iubite amice, pe ce pantă au ajuns lucrurile acum, când patima și intoleranța voastră s'a ridicat la apogeu! Ca mâne ne vom pomeni și noi cu epitetul de trădători și Agârbiceanu și Lupaș și alții și eu, toți cari prindem în condeiul nostru crîmpeie din sufletul acestui popor chinuit, în vreme

ce veți întrona ca pilde de cea mai înaltă întrupare a naționalismului pe proprietarii celor mai strașnice corzi vocale dintre oratorii dela Lugoj.. Dă-ți seama, că se strică lumea de rîs în fața acestei situații ridicole. Gîndește-te la destrămarea morală pricinuită în sufletul curat al țăranilor de această propagandă nenorocită. Fă-ți socoteala, că dacă ne-ar lăsa inima să ne folosim de mijloacele voastre, am putea aduna și noi vre-o mie de țărani aici în Sibiiu, cari să strige „vivat” și să-și asvârle căciulile când eu vă batjocoresc dela tribună... Fiți liniștiți însă, nu se va întîmpla, fiindcă se mai găsesc oameni cari înțeleg, că acest fel de propagandă nu se cheamă „solidaritate națională”, ci *anarhie*.

*

Cumpănește, te rog, aceste rînduri potolite și dă-ți seama de marea nedreptate cu care lovești o cauză cinstită. Cât despre invitarea ce-mi faci de a mă în toarce în comitet, ce să zic? Ți-aduci aminte, că m'am retras astă iarnă numai din motivul, că fiind în străinătate, n'am putut asista la ședințe. Acum însă, când văd această intoleranță, aceste patimi fără frîu, mă gîndesc de ce să-mi mai fac calea întoarsă în areopagul la ale cărui

sfătuiri în „calitate de membru” — cum spui tu — numai odată am luat parte, dar în necalitate, am alergat ani de zile în nenumărate rânduri? De ce? Ca să ne certăm și acolo? Nu-i destul, că de vre-o jumătate de an nu mai conținem la gazetă? Nu. Mai bine rămân acasă. În sfârșit, dacă vrei să te rogi lui D-zeu, o poți face asta și într'un colț senin de natură, nu e absolută nevoie să te duci la sinagogă, cu un corn în frunte și cu cearceaful de rigoare... Eu am să rămân deci și mai departe în ungherul meu solitar, mulțumindu-ți frumos pentru mandatul tău dela Arpaș, la care ai dori să „renunți” în favorul meu și pe care te rog să-l porți înainte cu sănătate și vrednicie. Eu sînt îndestulit deocamdată cu un condei și-o călimară, păstrându-mi credința, că ori cât ar protesta de energetic d. Csicsó Pop, tot înseamnă ceva și acareturile astea..

• • •
Și acum să ne despărțim liniștiți și fără supărare. Fiecare să meargă pe drumul unde îl povățuiește mintea și inima lui. Tu vei urma mai departe calea începută de a chema lumea la război de exterminare, eu, sătul până în gât de această frământare stearpă, mă voi trage, poate, odată în bârlog, ne mai tulburând

apa... Cine știe?... Ori și ce s'ar întâmpla însă, sânt pe deplin încredințat, că am săvârșit o faptă bună și-am urmat o linie dreaptă... M'a îndrumat în ținuta mea conștiința morală pe care o trezesc în suflet frumosul și adevărul. Și de aceea îndur cu fruntea senină ploaia de injurii cu care am fost năpădit în vremea din urmă.

Imi vine în minte o poezie de *Richard Dehmel*, pe care o traduc aici, știind că disprețul tău pentru versuri nu e tocmai așa sdrobitor, ca al altor frunțași de ai noștrii. Mi-se pare, că în câteva nuanțe reoglindește puțin din nota situației.

Ascultă:

Tragedie.

*Se văiera norodul în pustie
Cu trupul stors și chinuit de sete...
Abia o stinsă, palidă fecioară,
Cu ochii stinși cerșind un ajutor,
Iși îndura în liniște arsura,
Căci mai adânc decât cumplita sete
În pieptul ei săpa durerea mută...
Atunci, din zarea roșe de văpaie
Crescând în drum, ș'a desfăcut un om
Și mâna lui a ridicat srăinul...
Din degetul arătător întins
S'a scurs domol un mare strop de sânge
Și'ncet căzând a înroșit nisipul...
Mirat privea poporul spre drumet*

Cum sta așa și picur după picur
Din rana lui curgea 'n țărână sânge...
Din clipă 'n clipă se mărea isvorul
Și 'nfiorat el se sfârșea, când dâșii
Stăteau nimiți în fața lui, iar unii
Scrisneau din dinți: Iși bate joc de noi!
Simțind atunci răsufletul din urmă
El le-a strigat: Veniți, veniți și beți,
Căci pentru voi e sângele!...

Fecioara

I-a zis încet în clipa când murea:
Le trebui' apă lor!...

* * *

Eu cred, că în locul unde s'a scurs
sângele acestui drumeț se va ridica o-
dată templul libertății, pe seama acestui
norod rătăcitor în pustie...

